

Ular kimyo mutaxassislarimi?

8-sinf "Kimyo" darsligida (T., 2019-y, 83-bet) kimyoning qadrlil va kerakli "Elektron balans tenglama" atamasi qo'pol tarzda "sxema", "xususiy sxema" deyilgan. Mavzu qoniqarsiz tushuntirilgan.

2-bet

Maqola chiqargan o'qituvchining ish tajribasi ommalashgan hisoblanadimi?

2020-2021-o'quv yili ham yakunlandi. Endi ko'pchilik o'qituvchilarga 2021-2022-o'quv yilida qo'shimcha ustama berish uchun kerakli hujjatlar ko'zdan kechirilib, pedagog xodimlar faoliyati maktab ishchi guruhi tomonidan baholanadi.

5-bet

Kuch — bilim va tafakkurda

Marifat

1931-yildan chiqa boshlagan • e-mail: info@marifat.uz • 2021-yil 2-iyun, chorshanba № 22 (9347)

Xalq ziyolilari gazetasi

Yana attestatsiya haqida

yoxud attestatsiya faqat test sinoviga asoslanishi kerakmi?

⇒ SHU DAVRGA QADAR O'TKAZIB KELINAYOTGAN ATTESTATSIYA JARAYONLARIDA ASOSIY E'TIBOR UCHINCHI YO'NALISHDAGI "O'QUV FANI BO'YICHA MALAKA SINOVLARI"GA QARATILIB, TEST SINOVLARIDA ERISHILGAN NATIJALAR MALAKA TOIFASINI BERISH UCHUN ASOS BO'LIB KELMOQDA;

⇒ O'QITUVCHILAR MEHNATIGA BAHO BERISHDA VAZIRLAR MAHKAMASINING TEGISHLI QARORI VA UNING IJROSIDA OBYEKTIV YONDASHUV YO'Q;

⇒ AMALDAGI "BAHOLASH MEZONLARI"DA O'QITUVCHI FAOLIYATIGA BAHO BERISHDA ANCHAGINA QATTIQ TALABLAR QO'YILGANLIGI UCHUN, KO'PCHILIK O'QITUVCHILAR HATTO 50 BALL TO'PLASHI HAM MUAMMO.

3-bet

1-iyun — Xalqaro bolalarni himoya qilish kuni

Bolajon!

Kelaqol, dunyoni gir aylantirgil,
Meni bog'lab qo'yib pokiza dilga.
Bolajon, kulgin sen, bugun bayram qil,
Oppoq orzularing o'xshaydi nurga!

Borlig'imga ko'chgan tuyg'ularing ko'p,
Talpinasan mehr berganim sayin.
Har imo-ishorang takrori yo'q, xo'p,
Kulgichlaring esa shirindir, mayin.

Bolajon, sen jannat farishtasidan,
Yurgin, sayohatlar qilamiz dilga.
Ertaklar aytasan, qo'shiq aytasan,
Orzularing go'yo o'xshaydi nurga!

Shu nurga yetkazsin barchani tangrim,
Orzular otiga yo'l solgin, qo'zim!
Otajon, onajon degan tilingni,
Yolg'on saroblardan asrasin O'zi!

Madina BAXSHILLOYEVA,
Romitan tumanidagi 23-IDUMning
ijodiy-madaniy masalalar
bo'yicha targ'ibotchisi

Bizni internetda ham kuzating! www.marifat.uz [/marifat.uz](https://www.facebook.com/marifat.uz) [@marifatziyo](https://www.instagram.com/marifatziyo)

Yangisoydan

bir hovuch

O'zimdand so'rasangiz, Yangisoydan bo'lsan. Eshitmagan ekanman, deysizmi? Qaydan ham eshitardingiz qishloqning nomini yaqindagina o'zgartirgan bo'lsak. Yangisoy bu — o'zimizning Ko'na qishloq-da.

4-bet

O'qituvchi nimani o'ylaydi?

Bir necha yildan buyon maktablarimiz tabaqalanib bormoqda. Ya'ni markazga yaqin, moddiy bazasi baquvvat maktablarga ota-onalar pora berib bo'lsa-da bolasini o'qishga kiritadi. Agar rus guruhi bo'lsa, berdi Xudo. Ammo chekka qishloqlardagi maktablar haqida bunday deb bo'lmaydi. Bolaning qo'lidan ish kelib qoldimi, tamom, dehqonchilik, chorva, mardikorlik qilishga undaladi. Qani, ota-onaning yoniga borib bolani maktabga qaytar deb ko'ring, gapingizga pushaymon bo'lasiz. Afsus, qonuniy hech nima qilolmaymiz.

Karimjon ERGASHEV

"O'qituvchi maqomi" degan qonunga muhtojmiz. Jamiyatimizning o'zi bunday qonunga ehtiyoj yuqoriligini ko'rsatmoqda. Bu borada ko'p gapirildi. Vaqt esa o'tib ketmoqda, afsuski, o'qituvchilar kaltaklanmoqda. Maktablarda muallimga munosabatni ko'rib turibmiz. Davlatga ta'limdan keladigan foyda o'quvchi maktabni tamomlaganidan keyin 10 yillar o'tgach bilinadi. Demak, 28-30 yosh ayni ishlab charchamaydigan, yangiliklar yaratadigan davr. Bu esa davlat uchun uzoq muddat. Boshqa kasblardan, xususan, tadbirkorlikdan keladigan foyda uzog'i bilan 3 yilda bilinadi. Shuning uchun ham ta'limga investitsiya kiritish ming o'ylanadi, xomcho't qilinadi. Vaqt esa o'tib ketaveradi.

Erkinjon YARASHEV

Yaqinda imtihonda 3 nafar 10-sinf o'quvchisiga "2" baho qo'ydim. Eng qizig'i, faqat men bunga jur'at qildim. O'quvchilar "Baribir bahomizni qo'yib beradi", deb o'ylaydi. Ular bir kunlik konsultatsiyaga ham bo'ynidan sudragudek bo'lib keladi. Yashirmayman, telegramdagi guruhga imtihon javoblarigacha tashladim. O'qib kelsa bo'ldi edi. Shu ham namunali darajada bo'lmadi. Biz daftar tutib, javoblarini kitoblardan axtarib, yozib, keyin o'qirdik. Nega hozirgi o'quvchilar bor javobni o'qimaydi, shunchalik dangasalashib ketganmi?! Ba'zi yoshi katta o'qituvchilar "O'zi biz ham shunday qilishimiz kerak, bekor avaylaymiz", deyishdi. Shu fikringiz bor ekan, kimdir boshlab berishini kutish shartmi?

Komiljon HASANOV

Ta'kid

Yana o'qituvchi kaltaklandi bizga nima bo'lyapti?

Iljtimoiy tarmoqlarda shu yilning 26-may kuni Samarqand viloyati Toyloq tumanidagi 59-maktab direktorining o'quv ishlari bo'yicha o'rinbosari Abbas Sultonov o'quvchining qarindoshlari tomonidan kaltaklangani haqidagi xabar tarqaldi.

Unda aytilishicha, o'sha kuni soat 08:00 da maktab o'quvchilari, xususan, 9-sinf bitiruvchilari yozma imtihon topshirishi kerak bo'lgan. Ammo bir necha o'quvchi imtihonga o'z vaqtida kelmagan bo'is uyi-dan chaqirtirib kelingan. Shunda maktab direktori Noila Qambariddinova hamda Abbas Sultonov kechikkan o'quvchilarga tanbeh berishgan. Biroq, 9-"A"-sinf o'quvchisi Sh.A. direktor o'rinbosariga qarata "Menga sening imtihoning umuman kerak emas, imtihonsiz ham yashayveraman", deya maktabdan chiqib ketgan.

Shundan so'ng direktorning chaqiruviga binoan o'quvchining otasi maktabga kelgan. Pirovardida bola otasining ko'z o'ngida qo'pol muomalasi uchun uzr so'ragan. Ana shu payt xonaga ikki yigit kirib kelib (biri - Sh.A.ning amakivachasi, ismi Muhammad), A.Sultonovni kaltaklashgan. Ya'ni uni burchakka tirab urishgan. Oqibatda shkakf oynasi sinib, direktor o'rinbosarining badanini kesib ketgan.

Albatta, o'sha zahotiyozq tez tibbiy yordam va profilaktika inspektoriga xabar berilgan. Tez tibbiy yordam xodimlari esa direktor o'rinbosarini tuman tibbiyot birlashmasiga olib ketib, unga tibbiy yordam ko'rsatishgan. Qolaversa, Samarqand viloyati

ichki ishlar boshqarmasi tomonidan ayni holat nazoratga olingan.

Xabarlarida tergovga qadar tekshiruv olib borilayotgani, jabrlanuvchiga tibbiy ekspertiza tayinlangani hamda ekspertiza xulosasiga qarab, vaziyatga huquqiy baho berilishi aytilgan. Darhaqiqat, qonun ustuvorligi ta'minlangan jamiyatimizda har qanday jinoyat yoki huquqbuzarlik uchun jazo muqarrar. Ya'ni zo'ravonlar qilmishlariga yarasha jazoga tortilishi shubhasiz.

Lekin biz masalaning mohiyati va oqibatiga e'tibor qaratmoqchimiz. Shuni alohida ta'kidlash joizki, so'nggi paytlar o'quvchilarning ota-onasi yoki boshqa yaqinlari tomonidan ustoz va murabbiylarning kaltaklanishi yangilik bo'lmay qoldi. Binobarin, mutasaddilarga quyidagi savollar bilan murojaat qilmoqchimiz: xo'sh, nega bunday noxush holatlarga baham berilmayapti? Ko'chadan kelgan shaxsning (garchi u o'quvchining yaqini bo'lsa ham) maktabga bostirib yoxud beruxsat kirishga, eng asosiy o'qituvchiga qo'l ko'tarishga nima haqqi bor?

Bizningcha, yuqoridagi singari asabzuzarlarga chek qo'yish maqsadida qishloq joylardagi umumta'lim maktablariga qo'riqchi xizmati xodimlari tayinlansa, nur ustiga nur bo'lar edi. Axir, ko'pgina shahar maktablari-da ana shunday tartib o'rnatilgan-ku.

Yoshi kattalar juda yaxshi bilishadi, ilgari o'qituvchi koyisa, hatto ura ham o'quvchi uyiga borib, bunday voqeani aytolmagan. O'z navbatida, ota-ona yoki qarindoshlari ham lom-mim deymagan. Aksincha, ular "O'zing biror ayb ish qilgandirsan yoki darsni tayyorlamagandirsanki, o'qituvchingdan kaltak yegansan" deya farzandlari tarbiyasi bilan jiddiy shug'ullanishgan. Ayrim qattiqqo'l otalar o'qituvchilikka qo'shimcha qilib, bolasiga yana taksaki tushirgan. Ayniqsa, o'sha ota-onalarning aksariyati maktabga borib, muallimdan kechirim ham so'ragan. Shunda o'sha o'quvchi - bo'lajak askar, bo'lajak oila boshlig'i oriyatli va mas'uliyatli inson bo'lib ulg'aygan.

Yana bir mulohaza. Garchi ilgari ommaviy axborot vositalarida muhokamaga tashlangan bo'lsa ham aytmoqchimizki, bunday xatti-harakatlar uchun belgilangan javobgarlik masalasi qayta ko'rib chiqilsa, aniqrog'i jazo chorasi kuchaytirilsa, maqsadga muvofiq bo'larmidi. Vaholanki, ota-bobolarimiz davrida "Eti sizniki, suyagi bizniki" deb topshirilgan bola maktabga. Hozir esa....

Eng muhimi, dono xalqimizda "Ustoz otangdan ulug'" degan purhikmat gap bor. Shunday ekan, ustozga hurmat, uning izmidan chiqmaslik, tanbehidan to'g'ri xulosa chiqarish kabi fazilatlar bola ongida yoshligidan singirilishi zarur. Aksincha, o'qituvchi tugul tengdoshlaridan biri hazillashib qo'lini qayirib qo'ysa ham otasi, akasi yoxud qarindoshini yetaklab keladigan "o'g'il bola"lar ko'payib boraveradi.

Xurshid SULTONOV,
jurnalist

Haftaliklar

Haftaligimizni bir hayratlanarli xabar bilan boshlamoqchimiz: poliz mahsulotlari bozorlarda endi-endi qorasini ko'rsatayotgan bo'lsa-da, insofga kelgan shekilli, kattakonlar hafta davomida qovun tushirganicha yo'q.

Xalq ta'limi vaziri BBCga intervyu berdi. Umumiy xulosalarga qaraganda, hurmatli o'qituvchilar, 1000 dollar "otmen"! Tuyaning dumi yerga tegishiga hali ancha borgan o'xshaydi. Rus maktablarini inobatga olmaganda bizda oliy ma'lumotli kadrlar keragidan ortiq emish. Aniq fanlar bo'yicha hatto bir shtatda 4 nafardan o'qituvchi ishlayotganmish... Mutaxassisligi mehnat bo'lsa-da, o'qituvchi yetishmagani uchun fizika fanidan dars berayotgan chekka hududlardagi muallimlar, vazirimizni bir mehmonga chaqirmasangiz bo'lmaydiyov.

Quyidagi xabar o'qituvchilar obro'si minbarlardagina ko'tarilgan mamlakatda u qadar yangilik bo'lmasa-da, e'tiboringizga havola etamiz:

Toyloqda imtihonga kelmagan o'quvchiga tanbeh bergan direktor o'rinbosari uning qarindoshlari tomonidan kaltaklandi. Bunday hollar avvalroq Qashqadaryo va Navoiy viloyatlarida ham kuzatilgan edi. Shu sababdan maktablarga maxsus himoya kiyimlarida borishingizni tavsiya qilamiz. Munajjimlar bashoratiga qaraganda bu millat bolalariga buyuk kelajak tilaguvchi har bir o'qituvchining boshida bor.

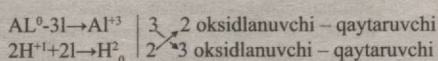
Buxoroda bo'lib o'tgan "Ipak va ziravorlar" festivalida chavandoz ot-poti bilan qo'shilib yiqildi. Ammo qo'lida ko'tarib ketayotgan Vatanimiz bayrog'ini yerga tushirmadi. Qadrli muallimlar, sizni ham qancha turtkilashmasin, oyoq'ingizdan chalishmasin, yelkangizda ulg'ayayotgan millat ertasini yerga tushirmaysiz degan umiddamiz.

Dolzarb mavzu

Ular kimyo mutaxassislarimi?

Kimyo darsliklarida, test variantlarida qo'pol kimyoviy xatoliklar, yangilish atamalar ko'payganki, o'quvchilar, abiturientlarning taqdiri meni o'ylantiradi.

1. 8-sinf, "Kimyo" darsligida (T., 2019-y, 83-bet) kimyoning qadrli va kerakli "Elektron balans tenglama" atamasi qo'pol tarzda "sxema", "xususiy sxema" deyilgan. Mavzu qoniqarsiz tushuntirilgan. Buni bir professor domlam shunday tushuntirgan edi:

+ va - zaryadli elektronlarni balanslash maqsadida 3 va 2 sonining o'mini almashtirdik. Va bu sonlarni tenglamadagi egalarining oldiga koeffitsiyent etib qo'ydik, keyin kimyoviy tenglamani tenglashtirdik. Mana, elektron balans tenglamalarining xizmati.

2. 11-sinf umumiy kimyo darsligi 132-144-betlarida "Oksidlanish-qaytarilish reaksiyalari" mavzusi qoniqarsiz tushuntirilgan (T., 2004-y). Xususiy sxema degan! Jadvalda: Ti, Zn, Ca, Hg, Ni kimyoviy elementlarning elektron konfiguratsiyasi noto'g'ri berilgan.

3. 10-sinf organik kimyo kitobi 87-betida nuklefil reaksiyalar berilmagan. Elektrofilyar reaksiyalar chala tushuntirilgan (T., 2017-y).

1892-yili Jeneva shahrida bo'lgan kimyogarlarning konferensiyasida "Kimyoviy tenglamalarning oldiga qo'yilgan kasrli koeffitsiyentlar qattiq tanqid qilinib: "kimyoviy tenglamalarning oldiga qo'yiladigan koeffitsiyentlar butun sonlarda bo'lsin" deb qaror qabul qilingan edi. 1962-yili SamDUNing kimyo fakultetida bo'lib o'tgan Yosh ximiklar konferensiyasida ham valentlikni oksidlanish darajadan farqlay olmagan kimyo darsliklari mualliflarini, kasrli koeffitsiyentlar ishlatgan mualliflarni misollar va isboti bilan tanqid qilgan edim.

Ammo bizdagi kimyo darsliklarida kasrli koeffitsiyentlar ko'paydi. Bu savodsizlik. Bu kimningdir soya-

sida qolgan mualliflarning xatolari deb bilaman. Ular agronom yoki biologlar degan gumondaman.

4. 11-sinf darsligining 9-betidagi 1-masalaning berilishi ham, javobi ham qo'pol kimyoviy xatodir.

Test savollarida laboratoriya masalalari berilgan. Axir qishloq maktablarida laboratoriya jihozlari mavjud emas. Shaharlardagi maktablar ham to'liq ta'minlangan deya olmaymiz. Borlari ham foydalanishga yaroqsiz. Darslikdagi ayrim tenglamalar o'quvchilarga murakkablik tug'diradi. Hatto ayrim kimyo o'qituvchilari ham bu masalalarni yechishga qiynaladi.

Ta'lim rivoji haqida minbarlarda yonib gapirayotgan rahbarlarga avval maktabga e'tibor qarating, darsliklarni mukammallashtiring degan bo'lardim. O'quvchilarimiz qiynalib yoki zo'rma-zo'raki emas, salohiyatiga tayanib bilim olsin. Ana shunda biz aytayotgan kelajagi porloq yurt rivojiga hissa qo'shadigan yosh avlod tarbiyalanadi.

Chiroqchi tumani

Abray UMIROV

Dolzarb mavzu

Yana attestatsiya haqida

yoxud attestatsiya faqat test sinoviga asoslanishi kerakmi?

Shu kunlarda xalq ta'limi xodimlari tomonidan eng ko'p muhokama qilinayotgan mavzu attestatsiya bo'ldi desak, mubolag'a bo'lmaydi. Aprel oyi davomida mamlakatimizning barcha hududlarida malaka toifasini olishga talabgor o'qituvchilar uchun test sinovlari o'tkaziladi. Dastlab oliy va birinchi toifaga, ikkinchi bosqichda esa ikkinchi malaka toifasiga talabgorlar uchun test sinovlari bo'lib o'tdi.

Ma'lumki, bu yilgi attestatsiya jarayonlari Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-mayda qabul qilingan 392-qaroriga ilova sifatida, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiya, Maktabgacha ta'lim, Xalq ta'limi, Oliy va o'rta maxsus ta'lim, Madaniyat, Jismoniy tarbiya va sport hamda Bandlik va mehnat munosabatlari vazirliklarining qo'shma qaroriga binoan 2019-yil 19-avgustda qabul qilingan "Baholash mezonlari" asosida o'tkazilmoqda.

Mazkur "Baholash mezonlari" o'qituvchilarning professional mahorati va malakasini aniqlashga qaratilgan, adolati va mukammal me'yorlardan iboratligi bilan shu vaqtga qadar amalda bo'lib kelgan qoidalardan bir qator ijobiy jihatlari bilan farq qiladi.

Ammo hanz attestatsiya masalasi ta'lim tizimi xodimlari tomonidan qizg'in bahs-munozarlarga, noroziliklarga sabab bo'lmoqda.

Xo'sh, buning sababi nimada? Amaldagi attestatsiya "Baholash mezonlari"ga ko'ra, xodimning mahorati va malakasi uchun yo'nalish bo'yicha baholanishi va aniqlanishi kerak:

1. Dars o'tish mahorati.
2. Mehnat samaradorligi.
3. O'quv fani bo'yicha malaka sinovlari.

Holatni umumiy o'rta ta'lim maktablari yuqori sinf o'qituvchilarining malaka toifalarini belgilash uchun asos bo'ladigan "Baholash mezonlari"ning 2-bo'lim, 2-bobi misolida ko'rib chiqsak.

"Baholash mezonlari"da belgilangan qoidalarda o'qituvchilar mehnatini baholashda, yuqorida aytib o'tilgan har uchala yo'nalishdagi natijalari hisobga olinishi belgilangan. Ammo shu davrga qadar o'tkazib kelinayotgan attestatsiya jarayonlarida asosiy e'tibor, uchinchi yo'nalishdagi "O'quv fani bo'yicha malaka sinovlari"ga qaratilib, test sinovlarida erishilgan natijalar malaka toifasini berish uchun asos bo'lib kelmoqda.

Buning asosiy, obyektiv bir sababi borki, bu sabab test sinovlarining birlamchi ahamiyat kasb etishiga xizmat qilmoqda. Ya'ni test sinovlari, attestatsiya jarayonlarida ishtirok etuvchi eng yuqori organ bo'lgan Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiya tomonidan amalga oshiriladi. Hududiy ta'lim organlari test jarayonlariga aralasha olmaydi. Hududiy xalq ta'limi organlari faoliyatiga baho berishda esa o'qituvchilarning malaka toifalarining qay darajada yuqori ekanligi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu

ning uchun ham test sinovlarida yetarli ball to'plagan xodimga yuqori malaka toifasini berish hududiy xalq ta'limi boshqarmasi va bo'limlari uchun o'z imkoniyati doirasidagi ish bo'lib qolmoqda... Test sinovidan yetarli ball to'pladimmi? Bo'ldi... Toifa naqd...

Yuqori mehnat samaradorligiga erishib, uzoq yillar davomida ta'lim sohasiga xizmat qilib kelayotgan, birinchi va ikkinchi yo'nalishlardan yetarlicha ball to'plagan, ko'plab tajribali ustozlarning bitta yoki ikkita testni xato ishlab malaka toifasi tushib ketayotganligi esa ko'pchilikning e'tirozlariga sabab bo'lmoqda.

Agar jarayon batafsil tahlil qilinadigan bo'lsa, norozilik va e'tirozlar besabab emasligi oydinlashadi.

Hozir yuqori toifaga o'tish uchun "O'quv fani bo'yicha malaka sinovlari", ya'ni test sinovlarida yetarli ball to'plash ham, umuman ahamiyatga ega bo'lmay qoldi. Ya'ni test sinovidan yetarli ball to'plash o'lsa kifoya...

Muammoga o'qituvchilar ko'zi bilan nigoh tashlansa, attestatsiya borasida bahs-munozarlarga kirishayotganlarni shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin: test sinov tarafdorlari va test sinoviga qarshilar.

Ularni taxminan yoshlar va yoshi ulug'lar guruhlariga ham bo'lish mumkin. Chunki test sinovi tarafdorlari asosan yosh o'qituvchilardan iborat bo'lsa, test sinovlariga qarshilarning ko'pchiligi yoshi ulug' ustozlardir.

Garchand nafaqa yoshiga yaqinlashib qolgan bo'lsam-da, ijtimoiy tarmoqlardagi tortishuvlarda test sinovi tarafdorlari tarafida bo'lardim. Chunki men o'qituvchining mutaxassisligi bo'yicha va umumiy akademik bilimi yuqori bo'lishi kerak deb hisoblayman. Maktab va universitetda tahsil olgan ustozlarimning bu ko'rsatkichi yuqori bo'lgan.

O'qituvchi dars o'tish uchun sinfonaga kirar ekan, o'quvchilarning o'z faniga oid, shuningdek, boshqa barcha savollariga ham javob bera olishi, dars o'tish jarayonida esa, boshqa fanlarga oid ma'lumotlardan ham foydalana olishi kerak.

Ammo bir necha oylar davomida ijtimoiy tarmoqlarda davom etgan tortishuvlardan so'ng fikrim o'zgaradi. Dastlab yoshi ulug' ustozlarga "Bo'shshmaslik kerak", "Ko'proq

o'qish va izlanish lozim" deb maslahat bergan bo'lsam, keyin esa o'zim sezgan holda sekin-asta ular tarafiga o'ta bordim. "Ma'rifat" mushtariylari telegram guruhidagi tortishuvlardan birida ramziy bir dona testni xato ishlab malaka toifamni tushirmoqchi ekanligimni aytdim. Ko'pchilik meni fikrimdan qaytarmoqchi bo'ldi, ba'zilar buning uchun testlarni to'liq ishlay olishim kerakligini aytishdi. Ammo men aytganimdek qildim. Oliy malaka toifamni saqlab qolish uchun attestatsiya test sinovidan 72,5 ball to'pladim. Ya'ni oliy toifaga o'tish uchun talab etiladigan 30 ta test o'rniga 29 ta test ishladim.

Sababi, o'qituvchilar mehnatiga baho berishda Vazirlar Mahkamasining mazkur qarori va uning ijrosida obyektiv yondashuv yo'q. Aslida mazkur qaror, yuqorida aytib o'tilganidek, o'qituvchilar faoliyatiga baho berishga professional yondashilgan, mukammal qaror. Ammo.....

Ammo qarordagi bir jumla, qarorning obyektivligini keskin pasaytirib yuborgan. Ya'ni o'qituvchilar tomonidan to'plangan balning qaysi malaka toifasiga to'g'ri kelishi ko'rsatilgan jumla shunday belgilangan: "... Baholash mezonlarining har biridan...". Agarda ana shu jumla "Baholash mezonlarining har bir yo'nalishidan to'plangan balning o'rtacha qiymati..." deb belgilansa, barcha tushunmovchiliklarga o'z-o'zidan barham berilardi. Adolati baholash tizimi yaratilar edi.

Fikrimni tushuntirish uchun misol keltiram. Masalan, "Baholash mezonlari"ning birinchi va ikkinchi yo'nalishlaridan 90 balndan to'plagan o'qituvchi uchinchi yo'nalishdan 50 ball to'pladi deylik, hozirgi amaldagi tartibga ko'ra, bu o'qituvchi "yiqiladi", ya'ni malaka toifasini ololmaydi yoki malaka toifasi tushiriladi. Agarda o'rtacha qiymat olinganda u oliy toifaga o'tgan bo'lardi. Ya'ni umumiy 230 ball, o'rtacha 77 ball to'plab oliy toifaga o'tardi. Deylik, yana boshqa bir o'qituvchi birinchi va ikkinchi yo'nalishlardan 55 balndan, uchinchi yo'nalishdan esa 75 ball to'pladi.

Amaldagi tartibga ko'ra u oliy toifaga o'tadi. Bu yerda adolatsizlik bo'layotganini tushunish uchun judayam aqli bo'lish kerak emas. Agarda o'rtacha qiymat olinganda u umumiy 185 ball to'plab, o'rtacha 61,6 ball bilan birinchi toifaga o'tgan bo'lardi. Va eng muhimi, adolat tantana qilgan bo'lardi.

E'tirozlar bo'lishi mumkin — misolimizdagi ikkinchi o'qituvchi bunchalik kam ball to'plashi mumkin emasligi haqida... Mumkin... Hatto bundanda kam ball to'plashi mumkin. Chunki amaldagi "Baholash mezonlari"da o'qituvchi faoliyatiga baho berishda anchagina qattiq talablar qo'yilganligi uchun ko'pchilik o'qituvchilar hatto 50 ball to'plashi ham muammo...

Masalan, fan olimpiadasida tuman bosqichida g'oliblarga 5 ball, viloyat bosqichida 10, Respublika va Xalqaro

bosqich g'oliblariga esa 15 ball berish belgilangan.

O'zimizning tuman misolida, Tarix fanidan mazkur yo'nalishda o'qituvchilarning qancha ball to'plashi mumkinligi imkoniyatini tahlil qilib chiqsak. Ma'lumki, fan olimpiadasining tuman bosqichida 9-11-sinflardan har bir sinfda 1 yilda 3 nafardan, jami 9 nafar, uch yilda esa 27 nafar o'quvchi sovrinli o'rin egallashi mumkin. Ammo ayrim o'quvchilar yetarlicha ball to'play olmagani sababli yakuniy raqam biroz kamroq bo'lishi ham mumkin. Bundan tashqari, ayrim maktablar va ustozlarning o'quvchilari ko'proq o'rin egallashadi. Masalan, so'nggi uch yilda mening 6 nafar o'quvchim, 1-, 3-, 26-, 29-maktablarning esa 2-6 nafardan o'quvchilari sovrinli o'rin egallashgan.

Viloyat bosqichida esa sovrindorlarga 10 balndan beriladi. Ammo sovrindorlar soni keskin kamayadi. Masalan, so'nggi uch yilda tumanimizdan faqatgina mening bir nafar o'quvchim 2-o'rin sohibi bo'ldi xolos. Respublika bosqichi haqida esa gapirishga ham hojat qolmagani o'z-o'zidan tushunarli bo'lsa kerak.

Tuman, viloyat va Respublika miqyosida ish tajribalari ommalashtirilganligi uchun esa mos ravishda 5, 20 va 25 ball, metodbirlashmalar faoliyatiga esa 5, 10, 15 ball beriladi. Ammo metodbirlashmalar faoliyatini ommalashtirish sohasidagi haqiqiy ahvol qanday ekanligi esa barchaga ayon.

O'zlashtirish samaradorligi 56-70 foiz bo'lsa 20 ball, 71-85 foiz bo'lsa 25 ball, 86-100 foiz bo'lganda esa 30 ball beriladi. Anchagina salmoqli ball to'plashi mumkin bo'lgan bu yo'nalishda ham maksimal ball to'plash imkoniyati pastligini barcha o'qituvchilar judayam yaxshi tushunadi. Chunki samaradorlik degani 4 va 5 bahoga o'qiydigan va o'zlashtiradigan o'quvchilar ulushiga qarab aniqlanadi. Demak chegirma ballar olib tashlansa, 50 balni ham eng faol o'qituvchilargina to'play olishi oydinlashadi.

Ushbu fikrlarim orqali test sinovlarining ahamiyatini pasaytirib, yoki test sinovlarida yetarli ball to'plagan o'qituvchilarga, birinchi va ikkinchi yo'nalishlarda to'plashi mumkin bo'lgan ballarini qayta ko'rib chiqish kerak, ularga malaka toifalarini bermaslik kerak, demoqchi emasman.

Faqatgina amaldagi qoidalarga o'ziga tuzatish kiritish orqali barcha-barchaga birday manzur bo'ladigan tizim yaratilsa, yaxshi bo'lardi, mamlakatimizdagi ta'lim ravnaqiga xizmat qilardi, degan fikrdaman.

Zero, bunda butun dunyoda amal qilinadigan oddiy bir mantiqqa ham amal qilingan bo'lardi: biror narsaga umumiy baho berish uchun odatda umumiy ko'rsatkichlar olinadi...

Hormangizlar endi. Issiqlar qiynamayaptimi? Qozon-tovoq, echki-uloq, burun-quloq... hammasi omonmi? "Qirq yillik qadrdonini uchratganday, quyuq so'rashyapti, kim o'zi bu bejog'im?", deb hayron bo'layotgandirsiz. Bir ko'rgan tanish, ikki ko'rgan bilish. Ustiga-ustak indamaygina kelib so'z boshlasam, o'zbekchilikka ham to'g'ri kelmaydi.

O'zimdanda so'rasangiz, Yangisoydan bo'laman. Eshitmagan ekanman, deysizmi? Qaydan ham eshitardingiz qishloqning nomini yaqindagina o'zgartirgan bo'lsak. Yangisoy bu — o'zimizning Ko'na qishloq-da.

Ha, zamonga hamohang bo'lgimiz keldi. Yaqinda oqsoqolimiz shaharga kelib ketgan ekan. Atrofga qarasa, hamma joy qurilish-burilish, har qadamma Falonchi sity, Pistonchi sity. Hamisha o'zimiznikilarning obro'si uchun kurashib kelgan oqsoqol bobo buni ko'tarolmagan-da. Kelasolib elni maylisga chaqirib, "shaharda hamma joy sity, nima, bizdi eshik qisqanma? Qishloqning nomini o'zgartiramiz" deb oyoq tirab oldi. Shu paytgacha gapi ikki bo'lmagan oqsoqolning oldiga chiqadigan mard qayda? Erta sigayoq qishloqqa kiraverishda bir eski tunukaga "Ko'na sityga xush kelibsiz!", deb yozdirib ham qo'ydi.

Sitymizning "Yangi qishloq"qa aylanishining o'zi alohida hango. Gadoytopmas qishlog'imizga katta-katta amaldorlarning qadami yetmasa-da, to'y bor, aza bor qo'shni qishloqdagilar kelib turadi. Ular o'tgan-keganing peshonasi uriladigan joyga osib qo'yilgan tunukani ko'rmaydi, deysizmi? Xullas, qo'shni qishloqdagilardan biri oqsoqolning yoniga borib "Rais bova, qishloqning nomini o'zgartiraman, deganingiz yaxshiku-ya, lekin bizlarga ham bir maslahat solmaysiz-da.

"Ko'na sity" degani nimasi? Buni tarjima qilsak, "Eski shahar" bo'lib qoladi. Ustiga-ustak qishlog'ingiz aspal yo'lining qorasini ko'rman bo'lsa, o'zingiznikilar hashar bilan qurgan balnisa bor, xolos. Uyida aroq sotadiganlarni aytmasa, birorta magazin ham yo'q. Yana shahar bo'laman deysizlar", deb bir-ikki achiitib gapiribdi-yu ko'p o'tmay pushaymon ham bo'libdi. Shu payt oqsoqolning ko'zi olayib, mehmon-pehmonligiga qaramay orqasiga tepib, qishloqning narigi boshigacha quvlab boripti. Bu kattakonlarning kichiklari ham haq gapni eshita-da, o'rli-gi-yu zo'rli-gini qo'ymaydi.

Haftalar o'tgach biroz jahldan tushib, o'ylab ko'rgan shekilli, haligi tunukani oldirib tashladi. Lekin baribir qishloq nomini o'zgartirish istagidan voz kechgani yo'q. Yana maylis. "Mayli, sity bo'lmasa, bo'lmas. Mamlakatimizda yangilanishlar kechayotgan bir paytda biz "Ko'na" bo'lib qolsak, uyat. "Yangi qishloq" deb nomlaylik desak, enangni emgur eskio'rg'onliklar bizdan oldin ulgurishibdi. Necha ming yillardan beri bobolarimiz manov soyning bo'yini makon qilib kelgan. Shu soy bizga hayot berib turibdi. Kelinglar, qishloqning nomini "Yangisoy" deb ataymiz". Oqsoqolning amri vojib. Shundan beri yangisoylikimiz, og'aynilar. **T e p k i d a n k o ' k a r g a n**

yojylari hali tuzalmagan shekilli, qo'shni qishloqdagilar ham "Rayis bova, soyning yangisi ham bo'ladimi?", deb gap tashlashga jur'at etmadi.

"Xo'sh, Yangisoyingda nima yangiliklar" deysizmi? Yangiliklar ko'p, og'ajon. Qishloqning nomini "Yangi" qo'yganimiz uchun uyalgan shekilli, eski yomg'irlar yog'may qo'ydi. Qurg'oqchilik. Mol-hol yegani yemish topolmay, saqich chaynab yotibdi. Ochdan o'lganining sanog'i yo'q. Sotay desa, yarim puliga ham olmaydi. Lekin go'sht qimmat. Hozir mehmon-ku mehmon, bemahal shabada essa ham oyog'ining tagiga jonliq so'yayapti tanti qishloqlar.

Bu voqealarga qarama-qarshi o'laroq, hamqishloqlarning hammasi yangi molxona qurish bilan ovvora. Oqsoqol shunday topshiriq bergan. Qishloqning nomi "Yangi" bo'lganiga yarasha, har bir xonadon uning yangilanishiga o'z hissasini qo'shishi kerak. Har yili uy quray desa, kissa ko'tarmaydi. Ustiga-ustak shaharga ko'rk berib turgan ham eski imoratlar. Ishbilarmon qishloqdoshlarim o'ylab-o'ylab oxiri molxonalarni yangilab turishga qaror qilishdi. Aqliga balli, mallades! Qishloqda nima tez eskiradi — molxona eskiradi. Bu mol degan jonivor tartib-intizomni bilmasa, qo'ling singur kelinchaklar ham tappini devorga

ko'pligidan qomati egilib qolgan bir boboyni savolga tutdim:

— Bobo, bu medal-u ordenlarni sizga nima uchun berishgan?

— A-a?

— Ctrl+V.

— Medallarni deysanmi? Ha, mana buni Stalingrad mudofaasida qatnashganim uchun, bunisi Polshaning ozod bo'lishi sharafiga, bunisini esa Berlinni olganimizda berishgan...

Quyosh botgunicha bobo tushmagur chap ko'ksidagi medallarning yarmini ham tavsiflab berishga ulgurmad. O'ng ko'ksida undan ham ko'prog'i qolib ketdi. Qarasam, bir oyda ham tamomlay olmaydigan. So'ng asta xayrlashib

yopadi. Keyin bir yilga bormay, choldevordan farqi qolmaydi. Molxona, nima sizga, maktabimdi 40 yil oldin qurilgan bo'lsa ham "yangi" degan nomni saqlab qolgani? Shunday qilib, qishlog'imizda molxonabay islohotlar davom etmoqda. Bunga pulni qayerdan olasizlar deysizmi? Qishlog'imiz yangi bo'lgani bilan unda ba'zi eskiliklar ham saqlanib turibdi. Qayerdan bo'lardi. Tinim bilmas hamqishloqlarim haliyam avvalgiday Rossiyaga qatnab yotipti-da. Ustiga-ustak oqsoqolimiz ham malades odam. Pora olmagan uchun davlat bergan poradan, e uzr, mukofot pulidan oz-moz qarashib turibdi.

Ha aytganicha, xabaringiz bormi o'zi? Hozir pora olma-

jo'nadim. Avtobusga chiqishim bilan bir onaxonning ko'ksida ham medal borligiga ko'zim tushdi. Qiziquvchanligimga borib, uni ham savolga tutdim:

— Ey bolam, bu medalga erishish oson bo'lmagan. 15 ta farzandni dunyoga keltirdim. Cholim rahmatli to'rtinchisidayoq "Bo'ldi, kampir, shu yog'ini eplab olsak ham yetadi", deb qaysarlik qilsa-da ahdimdan qaytmadim. Bu "Qahramon ona" medali.

— Boboymga ham u-bu narsa tegdimi? — so'radim qitmirligim tutib.

— Cholim rahmatli u dunyoga yo'llanmani taxt qilib qo'rgan ekan. Medalni olishimdan bir kun oldin qazo qildi. 15 farzandni o'zim boqib katta qildim.

Qiyin zamonlarda 15 farzandni tarbiyalash, yoki har nafasda o'lim ta'qib qilib turgan onajonning aya-may yurt uchun kurashish naqadar katta jasorat bo'lsa, ayni zamon-da biror davlat tashkilotida ishlab pora olmaslik ham shu qadar katta mardlik va matonatdir. Halolingiz bo'lsin, akalar! Agar sizni mukofotlash mening qo'limda bo'lganda, ja-a, "Oltin yulduz" bo'lmasa ham cho'ntakningmi, pora uzatilganda "yo'q" deb ishora qilib turgan qo'lingimni aksi tushirilgan bir medal taqib qo'rgan bo'lardim ko'ksingizga. Mayli o'ksinmang, keyinroq bir amallarmiz.

Faqat meni o'ylantirgan bir masalani ham hozir o'rta tashlamasam bo'lmaydi. Bu akalar kichik bir tashkilotning kichik bir xodimlari. Ularga nari borsa 10 000, 20 000 dollar pora taklif qilishlari mumkin. Agar o'sha porani olishmasa, uzatilgan "suyunchi"ning bir baravarini yoki undan sal ziyodrog'ini mukofot tariqasida topshirarmiz. Ustiga Sochiga yo'llanma qo'shib bersak ham davlatimiz kamayib qolmaydi, lekin bahaybat cho'ntagiga millionlab, milliardlab dollardan kam pul qistirilmaydigan kattakonlarning ham vijdoni uyg'onib, pora olmay qo'ysa, ularni mukofotlashga pulni qayerdan topamiz? (Odatimizcha olinmagan poraning bir baravari miqdorida mukofot berishimiz kerak).

Shuning uchun hurmatli KATTA akalar, hozircha siz hech xijolat chekmay, gazini bosib porani olavering. Qachondir sizni ham mukofotlashga qurbimiz yetib qolar.

Yap YANGIYEV

Sinab ko'ring

Onlayn to'garak mutolaa bilan

Onlayn darslar davomida o'quvchilarga berilgan vazifalarni nazorat qilish va mavzu yuzasidan paydo bo'lgan savollarga javob yo'llash, qo'shimcha ma'lumotlar berish maqsadida alohida telegram guruhi tashkil etdim. Bu guruh yordamida o'quvchilarda masofadan ishlash ko'nikmasi shakllanadi. Yozgi ta'til davrida o'quvchilarning bo'sh vaqtlaridan unumli foydalanishga ko'maklashuvchi mazkur guruhda badiiy asarlarni o'rganish mashg'ulotlari olib borish mumkin.

O'rganishga mo'ljallangan asar bir hafta oldin e'lon qilinib, o'quvchilar hafta davomida asarni o'qib o'rganadilar. Mashg'ulot bo'ladigan kuni asar yuzasidan turli topshiriqlar beriladi. Topshiriqlar bajarilgach, o'quvchilarda savol bo'lsa, javob beriladi va keyingi o'rganiladigan asar nomi e'lon qilinadi. O'quvchilarning barchasida berilgan asar bo'lmasligi mumkin, shuning uchun elektron varianti guruhga joylab boriladi. Masofadan turib badiiy asarlarni o'rganishda qo'llash mumkin bo'lgan usullarni sizlar bilan o'roqlashmoqchiman. Masalan, Chingiz Aytmatovning "Oq kema" qissasini o'rganishda quyidagi usullardan foydalanish mumkin.

"Savol-javob" usulida o'quvchilarga quyidagi savollar bilan murojaat qilinadi:

1. Asar qahramoni — bola necha yoshda edi?
2. Asarda yana qaysi qahramonlar ishtirok etgan?
3. Bola nima uchun bobolari bilan yashardi?
4. Bola ko'proq nimalar bilan mashg'ul bo'lgan?
5. U nima uchun toshlarga nom qo'ygan?
6. Bola yomon ko'radigan va yoqtiradigan o'simliklar qaysi?
7. U nega har doim oq kemani kuza-tadi?
8. Uning eng katta orzusi?
9. Shoxdor ona bug'u haqidagi ertakni bolaga kim aytib bergan?
10. Qaysi voqeadan so'ng bola odamlardan bezib, uzoqlarga ketgisi keladi?

11. Asar qanday yakun topadi?
12. Qissadagi qaysi qahramon salbiy obraz? Nima uchun?
13. Sizda katta taassurot qoldirgan qahramon?
14. Agar siz adibning o'rmda bo'lganligida asarni qanday yakunlar edingiz? Savollar har bir o'quvchiga alohida beriladi. Bu bilan javoblarni bir-biridan ko'chirishning oldi olinadi va asar bilan tanishgan o'quvchini aniqlash oson bo'ladi.

"Ta'rif egasini toping" usulida asardan parchalar taqdim qilinadi:

1. "U shu ondan portfelidan ajralmay qoldi. Shodligidan terisiga sig'may maqtanib, qorovulxonaning butun hovlisini aylanib chiqdi".
2. "U qanday o'tirdim, bilib gapirdimmi, qanday javob qildim, qanday kulimsiradim, deb tashvishlanmas, birovlarining oldida obro'si to'kilishidan cho'chimasdi".
3. "O'rozqul uni haydab bo'пти, unday yuvosh odam bormi? Hech nimaga aralashmaydi, talashib-tortishmaydi. Biroq u qanchalik yuvosh, baquvvat yigit bo'lmasin, yalqov, uyquni yaxshi ko'radi".
4. "Agar meni Xudo jazolamaganda, agar u mening besh go'dagimni bag'rimdan yulib olmaganda, yolg'iz o'g'lim o'n sakkiz yoshida urushda o'qqa uchmaganda, cholg'inam Tayg'ar suruv bilan bo'ron-

da qotib qolmaganda, men siz, o'rmon odamlarining orasida yurarmidim?"

"Davom ettir" usuli ham asarni o'rganishda juda qo'l keladi. O'quvchilardan biri qissani boshlab beradi, qolganlar galma-gal asar mazmunini davom ettiradi. Bu o'yin orqali asarlar o'rganilganda ma'lumotlar ovozi xabar shaklida yetkazilsa yaxshi. Bunda vaqt ko'p sarflanmasligi o'quvchilarning zerikmasligini ta'minlaydi.

"Kim topqir" usulida o'quvchilar asar mazmunini qanchalik eslab qolganini testlar orqali tekshiriladi. Test tuzish o'quvchilarga yuklatiladi.

"Asar qahramonlari mening tasavvurimda" usulida o'quvchilar qissa qahramonlari haqidagi taassurotlarini chizgan rasmlarida aks ettirishlari kerak. Shu yo'l orqali ularning tasavvuri, xayolot dunyosi, Chingiz Aytmatovning dunyoga mashhur ijod namunasini qanday ta'sir qilganligini bilib olamiz. Suratlarida bola, Mo'min chol, Shoxdor ona bug'u, oq kemani tasvirlashlari mumkin.

Boshqa usullardan ham foydalanib masofadan to'garak mashg'ulotlarini olib borish ustozlarning ijodkorligiga bog'liq. Muhimi qancha va qaysi usuldan foydalanish emas, balki yozgi ta'til davomida o'quvchilarning bo'sh vaqtini mazmunli o'tkazish, badiiy asarlar mutolaa bilan band bo'lishlariga erishishdir.

Guldon YO'LDOSHOVA,
Tuproqqal'a tumanidagi
7-maktabning ona tili va adabiyot
fani o'qituvchisi

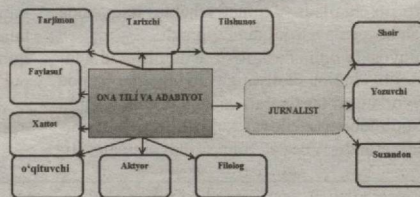
Mushohada

"Adabiyot atomdan kuchli..."

Biz ko'p hollarda bolaning qobiliyati haqida maktabni bitirayotgan payti bosh qotiramiz va qaysi kasbga yo'naltirsak ekan, deya o'ylab qolamiz. Aslida har bir o'quvchida qaysidir sohaga qiziqish, layoqat va qobiliyat bolalikdan shakllanadi. Faqat bu iqtidorni rivojlantirish yoki e'tiborsiz qoldirish yonatrofdagilarning xatti-harakatiga bog'liq. Bunda muassasa psixologi, kasbga yo'naltiruvchi mutaxassis va sinf rahbarlaridan tashqari fan o'qituvchilarining ham alohida o'rni bor.

O'smir yosh kelajakda qaysi sohada faoliyat yuritmasin, matematika, ona tili va adabiyot, chizmachilik, tarix kabi fanlarning ahamiyati katta. Jumladan, ona tili va adabiyot darsida o'quvchilarga puxta bilim berish ulardagi yashirin iqtidorni yuzaga chiqarishga turki beradi. Masalan, har bir sinfda, ya'ni 5-9-sinf, ayniqsa, 7-sinf o'quvchilariga o'tilayotgan mavzu va bo'limlar orasida xalq og'zaki ijodi janriga keng o'rin berilgan. Maqollar esa bu janrning asosiy negizidir: "Bir yigitga qirq hunar oz", "Hunar-hunardan unar", "Qo'lda bo'lsa hunaring - bo'lar mudom unaring", "Hunarli kishi xor bo'lmas" kabi yuzlab maqollar yoki sinfdan tashqari o'qish sifatida berilgan "Kasb va podshoh", "Gilamdo'z", "Etikdo'zning siri", "Dangasaning qismati", "Bekorchidan hamma bezor" kabi rivoyatlar o'quvchilar qalbi, ongiga ijobiy ta'sir qiladi. "Qaysi hunarni o'rgansam yaxshiroq?", "Qo'lmdan kelarmikan?", "Nima qilsam menga yaxshi bo'ladi?" kabi fikrlar tug'iladi. Shu paytda

pedagogning mahorati zarur bo'ladi. Ona tili yoki adabiyot darslarida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish uchun turli usullar ("Jadval")dan foydalanish mumkin:

Shoir va yozuvchilarning turli yo'nalish va turli mavzudagi asarlarini o'rganamiz. Asar qahramonlarining biri dehqon, biri savdogar, biri kosib, biri elektr ustasi, biri hisobchi, biri rassom, biri agronom. Ularning hayoti, ishi juda qiziq va har birida ijobiy xislatlar shakllangan. Bolada, avvalo, o'sha qahramon shaxsiga hamda uning xarakteri va kasbga qiziqish uyg'onishi tabiiy. Bundan tashqari, ona tili darsida tilimizning lug'at boyligi, sermazmunligi va tuzilishi o'rganiladi. Bunga bolani qiziqitira olsak, astoydil o'rta olsangiz, bo'lg'usi tilshunoslarni kashf qilishimiz mumkin. O'zbek adabiyoti tarixi serqirra bosqichma-bosqich ma'lum davrni o'z ichiga olgan. Bu serqirralikka qiziqqan bola tarixni o'rganishga moyil bo'lishi mumkin.

Jadvalda jurnalist, shoir, yozuvchi, suxandon kasbi bir tarmoqli kasblar qatoriga joylashtirilgan. Adabiyotda nasr va nazm yo'nalishidagi asarlarni badiiy tahlil qilayotgan payti nutq madaniyatimiz orqali suxandonlikka, asarning yaratuvchisiga bo'lgan hurmat va e'tibor orqali esa yozuvchi yoki shoirlikka o'quvchilarni qiziqitirish mumkin. Ona tilini yaxshi bilgan o'quvchi tarjimon bo'la olishi ham mumkin.

Sanobar QAYUMOVA,
Do'stlik tuman xalq ta'limi bo'limi metodisti

O'qituvchi minbari

Inson tovushi — g'aroyib hodisa. Ovozlar bir-birini takrorlamaydi. Insonda shunday tug'ma qobiliyat borki, ovoz orqali ma'no bera olamiz, hattoki bir so'z aytmay ham. Go'yoki, inson so'z rassomi va so'zni har xil bo'yoqlar bilan bezashimiz mumkin.

Bola she'rni qanday o'qiydi?

Bola nutqini go'dakligidan to'g'ri shakllantirish uchun ota-ona, bolalar bog'chasida tarbiyachi, maktabda o'qituvchilar mas'uldir. Badiiy ifodali o'qish — inson hayotida katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, bolalar uchun badiiy ifodali she'r o'qish alohida o'rin tutadi.

Onlayn mashg'ulotlar davomida o'quvchilar she'r o'qigan videolar turli ta'lim kanallariga joylashtirildi. Shu jarayonlarda bir narsa e'tiborimni tortdi. Aksar o'quvchilar, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilari she'r o'qiyotganda qo'llarini ko'ksiga qo'yib jiddiy turishadi. Maktabimizda ham boshlang'ich sinf o'quvchilariga xuddi shu tarzda she'r aytish o'rgatilgan.

Biz maktabga ilk qadam qo'ygan o'quvchiga davlat madhiyasini, unga hurmat yuzasidan o'ng qo'lini ko'ksiga qo'yib aytishni o'rgatamiz. Shu uchunmi bolalarning ongiga har qanday she'rni shunday aytish kerak degan fikr singib olgan.

Menimcha, she'rni yoddan aytish qoidalarini boshlang'ich sinfdan o'rgatishimiz kerak. Chunki bolaning qo'lini ko'ksiga qo'yib, ustoziga yoki shiftga qarab she'r o'qishi she'rning ma'nosini uqmaslikka yoki xarakterida mutellikka olib kelishi mumkin.

Bu jarayonda bola o'zini erkin tutishi, qo'l va boshqa tana a'zolari she'r mazmuniga mutanosib harakatlanishi kerak. Bu she'rga yanada badiiylik berib, ta'sirchanligini oshiradi. Qolaversa, she'r aytayotgan bola ham huzur qiladi. O'quvchida estetik his-tuyg'ularini shakllantiradi. She'r o'qish davomida ijobiy voqealikka ijobiy, yoqimli mimikalar, salbiy voqealikka salbiy mimikalar qilishi mumkin. Bu holat bolada ezgulikka mehr-muhabbat, yomonlikka nafarat tuyg'ularini hosil qiladi.

Eng asosiysi, bola o'zini erkin tutadi, o'zini mustaqil individ deya his qiladi. Fikrlarini mustaqil va chiroqli ifoda etishni o'rganadi. Demak, boshlang'ich sinf o'qituvchilari ham she'r o'qish qoidalarini mukammal o'rganishlari va buni bolaga il-sinfdanoq o'rgatishlari kerak.

Yorqinoq MAMATISOQOVA,
Marhamat tumanidagi
6-maktabning rus tili va adabiyoti
fani o'qituvchisi

Taassurot

“Payariqnoma”ni o'qib: Chelak — shamolli joy degani

Payariq tarixidan so'zlovchi “Payariqnoma” kitobi 4 qismga ajratilgan. Birinchi qismda Chelak shahri tarixi, eng muhim tarixiy obida — Chelaktepa, Toshhovuz, Tegirmonboshi, Chobdor arig'i xususida muhim ma'lumotlar o'z aksini topgan. Shunisi achinarlik, hozir muhim voqealarga guvoh bo'lgan asriy tepalikdan nom-nishon ham qolmagan. Salkam 50 yil uning tuprog'i g'isht uchun ishlatilib kelingan.

— Bolalik xotiramda qolgan shuki, — deydi faxriy o'qituvchi A.Umarov, — tepalikning g'arb tomonida ancha keng so'qmoq yuqoriga olib chiqardi. Biz, kichikintoylar tepaga chiqishga qo'rqardik. Uydagilarimiz ham bot-bot tepa yoniga borib o'ynamaslikni uqtirishardi.

Chelak atamasi (toponimi) to'g'risida turlicha yondashuvlar mavjud. Mazkur tepalikni chelakda tuproq tashib bunyod qilishgan, deguvchilar talaygina. Bunda ham haqiqat bordek tuyuladi. Zero, tepalikning old-g'arb tomoni ancha chuqur, go'yoki tuproqlari tepalik uchun ishlatilgandek, tepalikdan shimol va janub tarafarga bir kilometr uzunlikdagi mudofaa devorlari qoldiqlari hali-hanuz saqlanib turibdi.

Aslida “Chelak” atamasi qadimgi turk tilidan bizgacha yetib kelgan toponim bo'lib, “chel”, “jel” — “shamol”, “ek” — “li”, ya'ni birgalikda “shamolli”, “shamolli joy” ma'nosini beradi. Darhaqiqat, shaharcha G'o'bdin va Forish tog'lari o'rtalig'ida bo'lib, sharqdan esayotgan shamolga Oylovot (Aliobod) nomi qo'yilgan.

Ayrim tarixiy manbalarda Chelakni “Vidor” shahri deb yuritishgan. Yaqin-yaqinlarga “Qo'rg'on” ham deb atashgan. Shuningdek, chelak — qipchoq urug'ining bir aymog'i. Shu sabab, respublikamizning bir qancha aholi punktlari Chelak deb nomlangan.

Kitobda X–XIV asrlarga oid Ko'ktepa yodgorligi to'g'risida mufassal ma'lumot berilgan. Chelakdan 5 chaqirim janubi-sharqda, Shamat va Chandir qishloqlari oralig'ida 23 gektar maydonni egallagan bu maskan haqida ancha shov-shuv ko'tarilgandi. Rossiya-lik telejurnalistlar mazkur qal'a-shahar to'g'risida, xususan, bu yerdan topilgan So'g'd malikasining zeb-ziynatlari bilan jasadini suratga olib, “Vremya” informatsion dasturida namoyish etishgan. Shuni aytish lozimki, o'zimizning kinochilar ham “Ko'ktepa” nomli hujjatli film yaratishgan. “Ko'ktepa” atamasi “Yam-yashil tepalik”, “Osmon osti tepaligi” degan ma'nolarni bildiradi. Bunday tarixiy tepaliklar tumanning boshqa hududlarida ham mavjud.

Kitobda ko'pgina toponimlarga sharh berilgan. Jumladan, Uklan, Oqqo'rg'on, To'polos, Ernazarqo'rg'on, Oytamg'ali, Eshimoqsoq, Ayuvchi, Jangiravot, Abolin, Chimqishloq, Chandir, Devarak, Qoraqalpoq, Damariq qishloqlari nomi ancha keng izohlangan. Masalan, Cholmo'yin qishlog'i nomiga sharh berilganda “bo'yni yo'g'on” chol xususida yozishgan. Menimcha, bu yerda biroz chalkashlik bor. Qishloqning shundog'inginasidagi Berdimurod qishlog'ida ham shu urug'ga mansub aholi istiqomat qiladi. Qizig'i shundaki, bu qishloqni

hozirgacha Yapon qishloq deb ataydilar. Ya'ni, odamlarida yapon bosqinchilari kabi jangarilik xususiyati kuchliroq. Biror kishi to'ydanmi yoki uloqdanmi burni qonab kelsa, hamqishloqlar yoppasiga borib, aybdorning, uning qarindosh-urug'larining ta'zirini berishga odatlanib qolishgan. Shu sabab, bu urug' nomi Cholmo'yin, ya'ni, “bo'ynini chal” (“kesib tashla”) ma'nosida qo'llangan deb o'ylayman. Yoxud Abolin deb yuritiluvchi qishloq haqida gap ketganda bu yerda ikki urug'ga mansub o'zbeklar yashayotgani, qishloqning paydo bo'lishi tarixi keng yoritilgan. Ya'ni 1865-yilda Chor Rossiyasi tomonidan nemis millatiga mansub 10 ta oila surgun qilingani, ular kelgach zahmatli mehnatlari evaziga xaroba yerlar bog'rog'larga aylani, obod bo'lgani to'g'risida ma'lumot berilgan. Menimcha, nomlashda biroz xatolik o'tgan. Abolin emas, Obodon deb nomlansa, to'g'riroq bo'lardi. Tumanda Ernazarqo'rg'on nomli kattagina qishloq bor. Qishloqning kiraverishida katta tepalik mavjud. Qo'rg'on Abdullaxon II davrida navkarlar tomonidan bunyod etilgan ancha haqiqatga yaqin.

“Payariqnoma”da Payariq shahri (Sobiq Narimanov) tarixi, dastlab bu yerda kelgan rus mujiklari (ular aslida oqqoshho tomonidan surgun qilingan) haqida ham batafsil to'xtalib o'tilgan. Payariq atamasi tuman hududidan kesib o'tuvchi Poy arig'i nomidan olingan bo'lib, 1926-yilning 26-dekabrda tashkil etilgan. Shu oyda tuman soveti ijroiya qo'mitasining tashkiliy sessiyasida Nazar Bobojonov ijroiya qo'mitasi raisi etib tayinlangani qayd etilgan. Tuman markazi Chelak qo'rg'oni bo'lgan. Tarix fanlari doktori Ulashboy To'ychiyevning ma'lum

mot berishicha, Payariq shahriga rus oilalarining ko'chib kelishi 1871-yildan keyin yuz bergan. Dastlab 105 xo'jalik tumanga ko'chirib keltirilgan. Qishloq Fedrovka deb atalgan. Vaqt o'tishi bilan Fedrovka juda obod, xushmanzara joyga aylangan. Hozir shaharchada ruslar tomonidan bunyod etilgan cherkov bor. Bu maskan 1928-yilda qurilgan bo'lib, qurilishda inqilob uchun jon kuydirgan Narimanov ham qatnashgan. Shu sabab, posyolka Narimanov nomi bilan 1991-yilga qadar atalgan. Shuningdek, shaharchaga nemis oilalarining kelib joylashishi, ularning tartibli va mehnatkashligi haqida ham so'z boradi. Hozir bu yerdagi 6-maktabda rus millatiga mansub o'quvchilar ta'lim olishadi. Maktabga ko'p yillar davomida nemis millatiga mansub Shulga familiyasi o'qituvchi ayol rahbarlik qilgan.

Kitobning uchinchi qismida tuman rivojlanishiga munosib hissa qo'shgan rahbarlar haqida so'z boradi. Jumladan, 1933-yili tuman MTSga rahbar bo'lib kelgan Akop Sarkisov 1935-yilda tumanning birinchi kotibi bo'lgani uning sa'y-harakatlari tufayli ko'p ijobiy o'zgarishlar yuz berganligi, xususan, tuman markazi Chelak qo'rg'onida istirohat bog'i bunyod etilishidagi xizmatlariga alohida urg'u berilgan. Respublikamizning atqli rahbarlaridan bo'lgan, o'ta kamtarin, adolatparvar inson Sharof Rashidov haqidagi maqola diqqatga sazovor. Sharof Rashidov viloyatdagi “Lenin yo'li” gazetasining bosh muharriri vazifasida ishlagan kezlari Payariqqa ko'p kelgani, u yerda Fayzi ota Botirov, Nazar ota Bobojonov, Temur ota Ahmedov bilan do'stona muloqotda bo'lgani to'g'risida iftixor bilan eslanadi.

Oybek GADOYEV,
SamDU o'qituvchisi

Muloqot shakllarini birga o'rganamiz

Har qanday ish, avvalo, odamlarning bir-biri bilan til topishishi, bir-birlariga turli xil ma'lumotlarni uzatish, fikr almashinuvi kabi murakkab hamkorlikni talab etadi. Shunday ekan, har bir shaxsning jamiyatda tungan o'rni, ishlarining muvaffaqiyati, obro'si uning muloqotga kirisha olish qobiliyati bilan bevosita bog'liqdir.

Yevropa olimlarining tadqiqotlariga qaraganda muloqotning muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz bo'lishi axborotni yetkazib berish vositalari va yo'llariga bog'liq. Axborot verbal, noverbal, paraverbal yo'llar orqali uzatiladi. Verbal aloqa vositasi bu til, so'zdir. Insonlar xabarlarini aniq yetkazish uchun so'z va tildan foydalanadilar. Tilni o'rganish jarayonida biz madaniyatni ham o'rganamiz.

Shu bilan bir qatorda til

yagona aloqa vositasi emas. Mutaassislar 35 foiz axborot verbal usulda, 65 foizi esa noverbal (mimika, tana harakati, nazar solish, masofa saqlash, o'zini tutish, kiyinish, hid) va paraverbal vositalar (intonatsiya, tovush, temp, so'zlashuv tezligi) orqali yetkaziladi. O'zaro muloqotlarda noverbal vositalar aloqalarni to'ldiradi (masalan, “Assalomu alaykum” deymiz va jilmayib qo'yamiz). Noverbal belgilar og'zaki axborotga

mos bo'lmasligi ham mumkin (masalan, “Sizni ko'rganimizdan xursandmiz” deymiz, biroq chetga qarab qovog'imizni uyishimiz mumkin. Noverbal vosita verbalni to'ldirishi (“Jim” deb, ko'rsatkich barmoqni lablarga tekkizish) mumkin. Noverbal xatti-harakatlar muloqotni tartibga solishda ham muhim ahamiyatga ega. Bosh iring'ash, nazar solish bilan suhbatni tugatish yoki davom ettirish mumkin. Ba'zi holatlarda noverbal vositalar verbalning o'rni egallaydi (yosh bolalar o'yinchoqni ko'rsatishi, olib berdegan ma'noni beradi).

Paralingvistik nutqiy muloqot bilan birga fikr, xabar, maqsadni ifodalashda qatnashuvchi imo-ishora, ohang, mimika, gavda harakatlari kabi vositalarni o'rganadigan soha hisoblanadi. Paralingvistik vositalar

sharoitga qarab nutqni ma'lum me'yorga keltirish, xususan, ixchamlashtirish, adresantning maqsadini aniq ifodalash vazifasini bajaradi.

Paralingvistik vositalar har bir kishilik jamiyatida kommunikatsiyada tabiiy ravishda nutqni kuzatib boruvchi va to'ldirib keluvchi ikkilamchi vosita bo'lgan.

Tovush tili insoniyat tarixida kishilarning hayvonot dunyosidan ajralib chiqishiga, jamiyat bo'lib birlashishiga, o'z tafakkurini takomillashtirishiga, ijtimoiy ishlab chiqarishni tashkil qilishiga, tabiat kuchlari bilan muvaffaqiyatli kurash olib borishi va shu tariqa hozirgi zamon taraqqiyot darajasiga yetishiga yordam bergan kuchlardan biridir. Noverbal vositalar esa doimo nutq bilan birgalikda qo'llanib, unga yordam beruvchi ikkinchi

darajali vosita bo'lib kelgan. Chunki fikr o'zining muayyan moddiy (qiyofasiga) asosiga ega bo'lishi kerak. Ana shu moddiy asos (qiyofa) nutqdur. Nutq faqat fikr ifodalovchi vositagina emas, balki fikrni shakllantiruvchi vosita hamdir.

Nutqiy muloqot deganda muloqot jarayonida lisoniy verbal va noverbal vositalarning hamkorlikda ishlatilishi tushuniladi. Shunday qilib, nutqiy muloqotni oddiy nutqdan — lisoniy imkoniyatlarning muayyan moddiy shaklda voqelanishidan farqlovchi muhim omil sifatida murakkabligini va uning verbal hamda noverbal vositalarning o'zaro uyg'unlashuvidan iborat bo'lgan butunlik ekanligini ko'rsatish mumkin.

N.SHODMONOVA,
M.YORMATOVA,
Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti katta o'qituvchilari

INGLIZ TILI

1. Choose the correct answer.

If I run into her, I ... her that you're looking for her.
 A) will tell B) would tell
 C) had told D) told

2. Choose the correct answer.

If you can't ... her number, you'd better look it up.
 A) to remembering B) to remember
 C) remember D) remembering

3. Choose the correct answer.

— Janet's bought this CD only because of the cover picture.
 A) So was Nelly B) So has Alan
 C) So did Mike D) Neither did Ben

4. From the marked areas 1, 2, 3 and 4, identify the one that is wrong.

We have never stayed (1) in (2) such the (3) expensive hotel before (4).
 A) 3 B) 4 C) 2 D) 1

5. Choose the correct answer.

It was ... boring film that we didn't stay long.
 A) so B) such a C) so a D) such

6. Choose the correct answer.

I don't like my job very much. I'm going to ... and look for another one.
 A) fire B) resign C) finish D) resemble

7. Choose the correct answer.

The student became proficient in English ... speaking every day.
 A) at B) by C) with D) from

8. Choose the correct answer.

I'm getting old. I wish I ... ten years younger.
 A) were B) have been C) am D) will be

9. Choose the correct answer.

I cannot remember if I saw that film on ... TV or at ... cinema.
 A) a/the B) —/— C) —/the D) an/the

10. Choose the correct answer.

Why didn't you ask ... to come?
 A) them B) hers C) you D) his

11. Choose the correct answer.

I have been learning English ... five years.
 A) during B) since C) while D) for

12. Choose the correct answer.

Mike ... the car since 2 o'clock when the phone rang.
 A) was cleaning B) had been cleaning
 C) will have been cleaning D) cleans

13. Choose the correct answer.

Why ... she ... when I entered the room?
 A) did/cried B) were/crying
 C) was/crying D) is/crying

14. Choose the correct answer.

"Why was Rob on TV?" Denis asked me.
 Denis asked me ... on TV.
 A) why Rob had been B) why had Rob been
 C) why was Rob D) if Rob had been

15. Choose the correct answer.

We ... all try to find a solution to the problem.
 A) have B) ought C) are able D) must

16. Choose the correct answer according to the picture.

What will you be doing tomorrow at ...?

- A) nine o'clock B) eight o'clock
 C) even o'clock D) ten o'clock

17. Choose the correct answer.

Usually thieves ... things secretly.
 A) steal B) still C) skill D) steel

18. Choose the correct answer.

Nick is a careless driver, he drives ... than Mike.
 A) bad B) good C) the best D) worse

Read the text and answer the questions according to it
 Scientists may have found one answer to the problem of water shortages. It is a new material that, collects water from the air. They got their idea from a small beetle that, lives in the desert, in Africa. The deserts in Namibia are very dry, but the desert, beetle is an expert, at, surviving in hot, and dry conditions. Its skin is covered with small holes that, collect, tiny water drops from the air. The water is enough to keep the beetle alive. Scientists studied the shape and material of the beetle's skin. They want, to use what, they found out, about, the beetle to make their own materials that, can collect, water from the air. This will help

19. What is the text mostly about?

- A) about a bird living in deserts
 B) about a technology in the past
 C) about a scientist working in the lab
 D) about a water collecting material

20. According to the passage, how does the desert beetle survive in hot climate?

- A) It stays in the sands.
 B) It collects water from air.
 C) It changes the climate.
 D) It always cools itself.

people who live in very dry areas. The scientists believe this new technology could help in many areas of our life.

The desert beetle

21. According to the passage, what is the beetle's skin covered with?

- A) holes B) water C) drops D) air

22. According to the passage, who will this new material be helpful for?

- A) for people living in dry climate
 B) for scientists studying beetles
 C) for animals living in cold climate
 D) for beetles living in deserts

Read the text and answer the questions according to it.
 Owls are birds of raptors. A raptor is a bird that has a sharp beak and sharp claws that, it, uses to catch and eat, its food. They can be found on every continent, except, Antarctica. There are more than 200 species of owls that, live in different, kind of environments: deserts, mountain areas, open grasslands and forests.

And they are all birds of prey. Owls are carnivores. They eat, rats, small mammals, fish, birds and insects. Owls do not, chew their food because they do not, have teeth. If the prey is too large an owl uses its sharp beak to tear the prey apart.. Owls are specialists at, night-time hunting. As a group, owls are very successful.

23. What is the passage mostly about?

- A) Dinosaurs B) Insects C) Owls D) Rats

24. According to the passage, why do owls NOT chew their food?

- A) As they are too large.
 B) As they have no time.
 C) As they never eat meat.
 D) As they have no teeth.

25. According to the passage, what is a raptor?

- A) A bird that hunts and eats other animals
 B) A bird that lives and feeds near the shore
 C) A rat which runs away from a group of owls
 D) A bird with a beautiful musical song

Owls have large eyes and holes for ears. Owls are also good at looking at things far from its eyes, but it cannot see anything clearly within a few centimeters of their eyes.

Small mammals An owl

26. According to the passage, where can you NOT find owls?

- A) in Antarctica B) in forests
 C) in deserts D) in grasslands

Read the text and answer the questions according to it.

Sharks are fish. They have been the most feared predator of the ocean. They can be found in oceans all over the world, and they have also been found in some rivers and lakes.

The shark is only able to swim forward, while most fish can swim forwards and backwards. Fish also generally have slippery scales, while a shark has rough scales that feel like sandpaper.

There are many different types of shark. In fact, there are about 368 different types. The differences include colour, habitat, behaviour, and size. Sharks are also known for their very sharp teeth. They do not use their teeth to chew their food. Instead they swallow large chunks of food. They have five rows of teeth. If a tooth is broken, it is replaced by another tooth.

27. What is this text mainly about?

- A) Anatomical description of reptiles.
 B) Some information about sharks.
 C) The ability of sharks to chew their food.
 D) Sharks' attacks on people.

28. One can infer from the passage that sharks are greatly feared by humans because ...

- A) they are good swimmers
 B) people can kill them
 C) they are carnivores
 D) they are of big size

Sharks are carnivores, meaning that they eat meat. Sharks do not normally attack people. It seems like sharks attack people a lot, but the chances of getting stung by a bee or getting hit by lightning are greater. Even so, experts say it is important to keep an eye out for sharks when swimming in the ocean.

A shark

29. What is the difference between sharks and other fish?

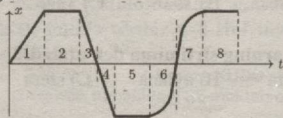
- A) Sharks can't swim backwards.
 B) The differences include colour and habitat.
 C) They can swim forward.
 D) They both do not have scales.

30. What is TRUE about sharks?

- A) There are not many variations of sharks.
 B) Sharks seldom attack people.
 C) Sharks chew their food.
 D) Sharks live only on land.

FIZIKA

1. Quyida jism koordinatasining vaqtga bog'lanish grafigi berilgan. Qaysi sohalarida jism x o'qiga qarshi harakat qilgan?

- A) 1, 6, 7   B) 2, 5, 8   C) 1, 3, 4   D) 3, 4

2. Ikki yassi kondensator kuchlanish tarmog'iga parallel ulangan. Ikkinchi kondensatorning barcha chiziqli o'lchamlari birinchisidan 1,3 marta ortiq. Ikkinchi kondensator yuzi birinchi kondensatorning necha marta ortiq? Dielektrik singdiruvchanlik bir xil.

- A) 1,95   B) 3,9   C) 2,6   D) 1,3

3. 3 m/s² tezlanish bilan ko'tarilayotgan liftning shiftida 10 kg massali yuk osilgan. Yukka ta'sir etuvchi barcha kuchlarning teng ta'sir etuvchisini (N) aniqlang.

- A) 100   B) 27   C) 130   D) 30

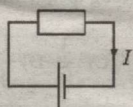
4. Birinchi tomchining zaryadi 4e, ikkinchisini -3e. Ular birlashsa, hosil bo'lgan tomchining zaryadi qanday bo'ladi?

- A) -e   B) e   C) 0   D) 7e

5. Silindrik idish asosining yuzi 0,02 m². Idishdagi suvga 1 kg massali jism solinganida u suv sirtiga qalqib chiqdi. Idish tubidagi bosim (Pa) qanchaga oshdi?

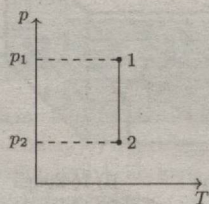
- A) 500   B) 250   C) 1000   D) 750

6. O'zgarimas tok manbayiga yarimo'tkazgich ulab, yopiq zanjirda tok hosil qilingan. Bunda yarimo'tkazgichdagi kovaklar qanday yo'nalishda harakatlanmoqda?

- A) tok yo'nalishiga qarshi
B) ularning harakat yo'nalishi davriy o'zgarib turadi
C) tok yo'nalishida
D) ular harakatlanmaydi

7. Ideal gaz birinchi holatdan ikkinchi holatga o'tganda hajmi 8 m³ ga o'zgardi. Agar p₁=96 kPa, p₂=32 kPa bo'lsa, gazning dastlabki hajmi (m³) qanday bo'lgan?

- A) 4   B) 8   C) 12   D) 6

8. Ideal gazning ichki energiyasi 108 kJ ga ortishi uchun gazga izoxorik ravishda qancha issiqlik miqdori (kJ) berilishi kerak?

- A) 108   B) 180   C) 216   D) 270

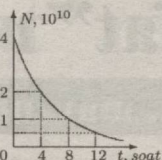
9. Tekislikning gorizontaldan og'ish burchagi 30°, uning ustidagi yukning massasi 12 kg. Yuk tekislik bo'ylab pastga 3 m yo'l bossa, og'irlik kuchi qancha ish (J) bajaradi.

- A) 300   B) 180   C) 150   D) 240

10. Idishning hajmi 2 litr, undagi gelyning bosimi 10 kPa. Gazning ichki energiyasi (J) nimaga teng?

- A) 45   B) 60   C) 30   D) 20

11. Rasmda radioaktiv modda atomlar sonining vaqtga bog'liqlik grafigi keltirilgan. Shu grafikdan foydalanib, bu moddaning yarim yemirilish davrini (soat) aniqlang.

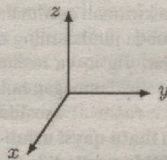

- A) 4   B) 12   C) 8   D) 2

12. Quyida keltirilgan doimiy magnitlar haqidagi fikrlarning qaysi bir(lar)i to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini aniqlang.

- 1) bir xil nomli qutblari o'zaro tortishadi;
2) magnitlarni ikkiga bo'lish orqali faqatgina bitta qutbli magnitni hosil qilish mumkin emas.
A) 1 - to'g'ri, 2 - to'g'ri
B) 1 - noto'g'ri, 2 - to'g'ri
C) 1 - to'g'ri, 2 - noto'g'ri
D) 1 - noto'g'ri, 2 - noto'g'ri

13. Protonning tezligi x o'qi bo'ylab yo'nalgan bo'lsa, Lorens kuchi y o'qi bo'ylab yo'nalishi uchun magnet maydon induksiyasi qanday yo'nalgan bo'lishi kerak?

- A) x o'qi bo'ylab   B) y o'qiga qarshi
C) y o'qi bo'ylab   D) z o'qiga qarshi

14. Quyidagi tebranishlar haqidagi fikrlarning qaysi bir(lar)i to'g'ri yoki noto'g'ri ekanini aniqlang.

- 1) Tebranyotgan kattalikning eng katta qiymatining moduli tebranish amplitudasi deb ataladi; 2) Fizik kattaliklarning vaqt o'tishi bilan sinus yoki kosinus qonuni bo'yicha davriy o'zgarishi garmonik tebranishlar deyiladi.
A) 1 - to'g'ri, 2 - to'g'ri
B) 1 - noto'g'ri, 2 - noto'g'ri
C) 1 - noto'g'ri, 2 - to'g'ri
D) 1 - to'g'ri, 2 - noto'g'ri

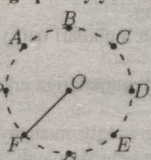
15. Yukining massasi 20 g va prujinasining bikrligi 50 N/m bo'lgan prujinali mayatnik potensial energiyasining tebranish davri (s) nimaga teng? π=3

- A) 0,24   B) 0,06   C) 0,03   D) 0,12

16. Lift 20 s da 4-qavatdan 15-qavatga ko'tarildi. Agar har bir qavatning balandligi 3 m dan bo'lsa, liftning o'rtacha tezligi (m/s) qanday?

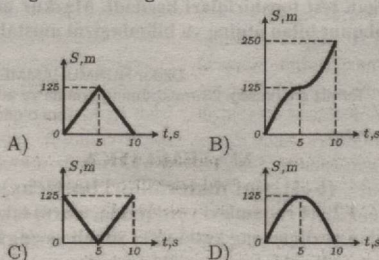
- A) 2,4   B) 1   C) 1,2   D) 1,65

17. Arqonga bog'langan jism vertikal tekislikda O nuqta atrofida aylana bo'ylab harakatlantirilmoqda. C nuqtada uning og'irligi qanday yo'nalgan?

- A) ↙   B) ↘   C) ↖   D) ↗

18. Jism 50 m/s tezlik bilan tik yuqoriga otildi va ma'lum vaqtdan keyin yerga qaytib tushdi. Jismning yo'l grafigini ko'rsating.

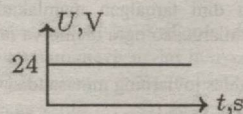
19. Zarraning tezligi 0,8 c. Uning to'liq energiyasini kinetik energiyasiga nisbati topilsin. c — yorug'likning vakuumdagi tezligi.

- A) 2/5   B) 5/2   C) 5/3   D) 2/3

20. Sig'imi C bo'lgan zaryadli kondensator uchlanish U. Ikkinchi zaryadsiz kondensator sig'imi C/2. Kondensatorlar parallel ulansa, hosil bo'lgan batareyaning natijaviy energiyasi qanday bo'ladi?

- A) CU²/3   B) CU²/5   C) CU²/4   D) CU²/2

21. Quyida qarshiligi 12 Ω bo'lgan o'tkazgichning uchlariga qo'yilgan potentsiallar farqining vaqtga bog'liqligi ko'rsatilgan. O'tkazgichdan o'tgan tok kuchini (A) aniqlang.

- A) 1   B) 2   C) 0   D) 0,5

22. Jismning massasi 0,6 kg. Jism tik yuqoriga 20 m/s tezlik bilan otildi. 3 s o'tgach uning kinetik energiyasi (J) qanday bo'ladi?

- A) 30   B) 28   C) 32   D) 26

23. Ideal tebranish konturidagi elektromagnit tebranishlar chastotasini 3 marta orttirish uchun konturdagi kondensatorning elektr sig'imini qanday o'zgartirish kerak?

- A) 9 marta kamaytirish kerak
B) 3 marta kamaytirish kerak
C) 3 marta orttirish kerak
D) 9 marta orttirish kerak

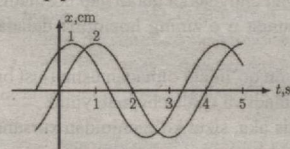
24. Yig'uvchi linza yordamida dastlab buyumning 4 marta kattalashgan haqiqiy tasviri hosil qilindi. Keyin buyumni surib huddi shuncha marta kattalashgan, ammo, mavhum tasviri hosil qilindi. Agar linzaning optik kuchi 5 dptr bo'lsa, buyum eng kamida qancha masofaga surilganini (m) aniqlang.

- A) 0,4   B) 0,1   C) 0,2   D) 0,3

25. Shar shaklidagi 2 ta bir xil oltin quyma bor. Ulardan biri eritilib, kub shaklidagi, qirrasining uzunligi 10 cm bo'lgan yupqa devorli idishga quyildi. Agar idishning 2/5 qismi bo'sh qolgan bo'lsa, idishni to'ldirish uchun ikkinchi sharning qancha hajmini (sm³) eritish kerak?

- A) 400   B) 200   C) 300   D) 1500

26. Rasmda ikki moddiy nuqta garmonik tebranishlarining grafigi tasvirlangan. Bu tebranishlar nimasi bilan farq qiladi?

- A) amplitudasi bilan   B) chastotasi bilan
C) fazasi bilan   D) davri bilan

27. Noma'lum qattiq jism turini aniqlash uchun shu moddadan 1 kg olib unga 3800 J issiqlik miqdori berildi. Natijada uning temperaturasi 10 K ga o'zgardi. Bu jism quyidagi moddalarning qaysi biridan tayyorlangan bo'lishi mumkin?

- A) rux   B) temir   C) oltin   D) mis

28. Botiq ko'zguning egrilik radiusi 24 cm. Uning fokus masofasini (cm) aniqlang.

- A) 48   B) 12   C) 6   D) 24

29. Garmonik tebranyotgan jismning maksimal tezligi 5 m/s, siklik chastotasi 20 rad/s. Tebranish amplitudasi (m) nimaga teng?

- A) 100   B) 5   C) 4   D) 0,25

30. Eritmada mis ionlari (Cu²⁺) bor. Katod orqali 100 ta elementar zaryad o'tsa, katodda nechta mis atomi ajralib chiqadi?

- A) 25   B) 50   C) 200   D) 100

"Ma'rifat" repetitori

Majburiy fanlar asosida tuzilgan, mavzulashtirilgan testlarning 32-varianti

ONA TILI

(10-sinf: I, II qismlar)

1. "Murshid" so'ziga qaysi javobda to'g'ri izoh berilgan?

- A) tariqat odoblaridan saboq beruvchi pir, shayx va ustoz
 B) pir yoki eshon(murshid)ga qo'l berib, so'fiylik yo'lga kirgan shaxs
 C) islom dini tarqalgan mamlakatlarda, avvalo, bilimdon kishilarga, so'ngra ulamo va faqihlarga berilgan nom
 D) muqaddas joylarning mutasaddisi

2. Qaysi javobdagi so'zlashuv uslubiga xos nutqda shaxsga nisbatan salbiy munosabat ifodalangan?

- A) Yo'q, yo'q, ko'taring! Tez kasalxonaga oborish kerak buni! – dedi ikkinchisi.
 B) Ho', men o'qigan hikoyang bor edi-ku, opkel, bosamiz.
 C) Hoy bolam, manavini bir simir. Ichginang uzilib ham ketgandir sanginani. Ol, ol, xolang qoqindiq.
 D) Hoy, Sanobar, o'zizgi ja bilimdon sanavorasiz-ki... Nima, Qo'ldoshxo'ja? Yomon bo'lsin, deptimi?

3. Ilmiy uslubga xos til birliklarini aniqlang.

- A) buyuraman, tashkil etilsin
 B) deyiladi, ataladi
 C) qatnashdilar, so'rgan ekansiz
 D) dunyoga keldi, tashrif buyurdi

4. Qaysi gapda ham qaratqich kelishigi, ham tushum kelishigi qo'shimchasini olgan so'zlar ishtirok etgan?

- A) Qo'lida stakan, piyola ushlagan bemorlar suv ichgani buloq tomonga ketishyapti.
 B) Bog'ingiz katta hovliga qo'shiladi, akaxonning topshirig'i shunday! – deya hukm qildi Yormat.
 C) Biz shu yo'llar tizginin qo'lga olarok... Yer kurrasin boshin tang'idik.
 D) Omon bo'lsak, hademay Samarqand-u Farg'onalarga ham borib qolgaymiz!

5. Qaratqich kelishigi qo'shimchasi bilan ma'nodosh bo'la oladigan chiqish kelishigi qo'shimchasini olgan so'z qatnashgan gapni aniqlang.

- A) Chollardan biri unga emas, jo'mragidan hovur chiqayotgan choynakka qarab gap boshladi.
 B) Shunda u o'zining hozirgina daladan kelganini esladi.
 C) Juvon qo'lidagi olmadan ustma-ust bir necha marotaba tishladi va chala chaynab yutdi.
 D) Rais uka, sizni ko'rganimdan xursandman.

6. Fe'ning II shaxs mazmunini ifodalagan so'z ishtirok etgan gapni aniqlang.

- A) O'zicha bir balolarni javraydimi-yey! Qochib ketging keladi.
 B) E-e... kelsinlar, kelsinlar. Qadamlariga hasanot!
 C) Xo'p, dedik-ku, opovsi, bitta gapdan qolsak o'libimizmi..
 D) Chiroyli joylar ko'p, qarab to'yaysan kishi.

7. Qaysi gapda to'ldiruvchi vazifasida kelgan so'z mantiqiy urg'u olgan?

- A) O'g'il bekatta bir soatdan beri onasini kutardi.
 B) Bekatta o'g'il onasini bir soatdan beri kutardi.
 C) O'g'il onasini bir soatdan beri bekatta kutardi.
 D) Bekatta onasini bir soatdan beri o'g'il kutardi.

8. Berilgan so'z birikmalaridan nechitasi badiiy uslubga xos?

- sehrli diyor, tajriba asosida, yillar armoni, zafar quchmoq, jinoyi to'da, islohotlar samarasi, o'q ildiz, quyoshli yurt, zimmasiga yuklatilmoq

- A) oltitasi B) beshtasi
 C) to'rttasi D) uchatasi

9. Timsohlilar qimmatbaho po'sti va go'shti uchun ovlanadi.

Ushbu gapda tagiga chizilgan so'z bilan qaysi terminni almashtirish lozim?

- A) qobig'i B) po'stlog'i
 C) qatlami D) terisi

10. Badiiy uslubga xos bo'lmagan hukmni aniqlang.

- A) Badiiy uslubda muallif asarning go'yaviy mazmuni va o'z maqsadidan kelib chiqib turli uslub unsurlarini qorishiq holda qo'llashi mumkin.
 B) Badiiy uslubning asosiy xususiyati – bo'yoqdor til birliklaridan, ko'chma ma'noli ifodalardan foydalanishning ustuvorligi.
 C) Badiiy uslub maxsus terminlar yordamida fanga doir fikrlarni bayon etishga mo'ljallangan. Murakkab jumlar, kirish va kiritmali qurilmalar ko'p qo'llaniladi.
 D) Badiiy uslubda jumalarning qisqargan shakli, ritorik so'roq gaplar, yig'iq va to'liqsiz, bo'laklar o'rni almashgan gaplar cheklanmagan holda qo'llanadi.

11. Ushbu rasm asosida tayyorlanadigan matn qaysi uslubga xos natija yoziladi?

- A) rasmiy B) ilmiy
 C) publitsistik D) badiiy

12. Bir olim shunday degan ekan:

– Nodonga nodonligi tufayli til tekkiza ko'rma! Aks holda sendan ibrat olib, seni ... o'rnida ko'radi. ("Rivoyatlar" dan)

Nuqtalar o'rniga mos so'zni qo'yib gap mazmunini to'ldiring.

- A) raqib B) hasadgo'y
 C) bilimdon D) oqil

13. Zormanda, marketing, ariza, aytmoq, ishonch bildirmoq, shartnoma, bobillamoq, shapaloq, vaysamoq, reklama, barkamol, boy bo'lgur, bolapaqir, savil, himmatli

Qaysi uslubga xos bo'lgan so'zlar miqdori boshqalariga nisbatan ko'p?

- A) ilmiy B) rasmiy
 C) so'zlashuv D) badiiy

14. O'zbek tili xazirasi miqdori to'g'ri ko'rsatilgan javobni belgilang.

- A) taxminan 1100000–1300000 atrofida
 B) taxminan 1400000–1600000 atrofida
 C) taxminan 1500000–1600000 atrofida
 D) taxminan 1600000–1800000 atrofida

15. Rasmiy ish hujjatlari haqida berilgan to'g'ri hukmni belgilang.

- A) Rasmiy ish hujjatlari qat'iy qolip asosida yozilmaydi.
 B) Rasmiy ish hujjatlariga erkin, ijodiy yondashish mumkin emas.
 C) Shaxsning nutqiy madaniyati qat'iy qoliplarga rioya qilishi bilan belgilanmaydi.
 D) Rasmiy uslub boshqa uslub janrlaridan uncha farq qilmaydi.

UYGA VAZIFA: Keyingi sonda 11-sinf "Ona tili" darsligining I qismida berilgan mavzular asosida tuzilgan test topshiriqlari beriladi. Mazkur mavzularini qunt bilan o'qing va bilimingizni mustahkamlang.

Dildor NURMUHAMMEDOVA,
 Termiz shahridagi 23-maktabning ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

MATEMATIKA

(6–11-sinf materiallari bo'yicha)

16. 1,2,3,4 raqamlari yordamida, ularni takrorlamasdan yozilgan eng katta to'rt xonali va eng kichik to'rt xonali sonlar ayirmasini toping.

- A) 3086 B) 3036 C) 3326 D) 3087

17. Sharning sirti nima deb ataladi?

- A) doira B) aylana C) sfera D) sektor

18. 4 m³ necha litrga teng?

- A) 4 litr B) 40 litr C) 400 litr D) 4000 litr

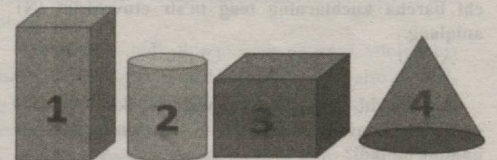
19. O'lchamlari 20 sm; 4 m; 4 dm bo'lgan idishga necha litr suv ketadi?

- A) 32 litr B) 320 litr C) 3200 litr D) 3,2 litr

20. 81–(4c–3)² ifodani ko'paytuvchilarga ajrating.

- A) 4(3–2c)(3+2c) B) 8(3–c)(3+2c)
 C) 8(c–3)(3+2c) D) 4(3–c)(3+2c)

21. Quyidagi shakllardan qaysi biri konus?

- A) 1 B) 2 C) 3 D) 4

22. 2¹⁰¹ sonining oxirgi raqamini toping.

- A) 2 B) 4 C) 0 D) 6

23. Tengsizlik nechta tub yechimga ega:

17 < x ≤ 29.

- A) 25 B) 24 C) 5 D) 6

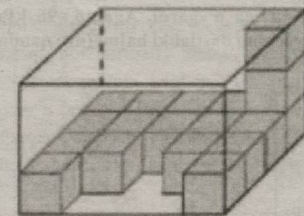
24. $\frac{36}{90}$ kasrga teng qisqarmas kasrni toping.

- A) $\frac{4}{10}$ B) $\frac{2}{5}$ C) $\frac{3}{8}$ D) $\frac{18}{45}$

25. Koordinata o'qida A(–18) va B(–12) nuqtalar orasidagi masofani toping.

- A) 5 B) 22 C) 6 D) 21

26. Ombordagi ozuqa 6 ta qo'yga 24 kunga yetadi. Shu ozuqa 4 ta qo'yga necha kunga yetadi?

- A) 27 kunga B) 16 kunga
 C) 36 kunga D) 16 kunga

27. – 43 dan 3 gacha bo'lgan barcha butun sonlarning ko'paytmasi nechaga teng.

- A) – 4342526365 B) 635267389
 C) – 838363652 D) 0

28. Rasmda tasvirlangan parallelepiped ichiga ko'pi bilan yana nechta xuddi shunday kub joylashtirish mumkin?

- A) 60 B) 18 C) 20 D) 42

29. Tomonlari 3 sm va 27 sm bo'lgan to'g'ri to'rtburchak bilan tengdosh kvadrat perimetrini toping.

- A) 18 B) 27 C) 36 D) 60

30. Xarita masshtabi 1:1000000 bo'lsa, chizmadagi 5 sm.ga necha km masofa to'g'ri keladi?

- A) 50000 B) 5000 C) 500 D) 50

"Ma'rifat" repetitori

Majburiy fanlar asosida tuzilgan, mavzulashtirilgan testlarning 31-varianti

Keyingi sonda "Mulohazalar" mavzusiga oid testlar beriladi, bunda testlar 6-8-sinf materiallari bo'yicha tuziladi.

Hamza XUDOYBERDIYEV,
G'ijduvon tumanidagi 32-maktab o'qituvchisi

11-sinf "O'zbekiston tarixi" darsligining 5-9-mavzulari asosida tuzilgan test savollari

31. O'zbekistonda kichik xususiy lashtirish nechanchi yilda tugallangan?

- A) 1993-yil B) 1994-yil
C) 1995-yil D) 1996-yil

32. Qaysi yillarda O'zbekiston sobiq Ittifoqdan qolgan rubl zonasida bo'lib turgan?

- A) 1991-1992-yillar B) 1991-1993-yillar
C) 1991-1994-yillar D) 1992-1994-yillar

33. O'zbekistonda so'm-kupon muomalaga kiritilgan sanani belgilang.

- A) 1991-yil 1-noyabr B) 1992-yil 1-yanvar
C) 1993-yil 16-noyabr D) 1992-yil 18-oktabr

34. O'zbekistonning quyidagi qaysi shaharlarida xalqaro aeroportlar faoliyat ko'rsatmoqda?

- A) Toshkent, Namangan B) Samarqand, Nukus
C) Buxoro, Nukus D) Urganch, Samarqand

35. Markaziy Osiyo hududidagi birinchi avtomobil zavodi nechanchi yili ishga tushirilgan?

- A) 1992-yilda B) 1993-yilda
C) 1996-yilda D) 1999-yilda

36. Quyidagi tadbirlardan qaysi biri O'zbekistonda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning ikkinchi bosqichida amalga oshirilmagan?

- A) kichik mulkdorlar sinfi shakllantirildi
B) keng qamrovli xususiy lashtirish amalga oshirildi
C) iqtisodiyot sohalariga xususiy kapitalni jalb qilish imkoniyatlari kengaytirildi
D) dastlabki xususiy tijorat banklari va bankdan tashqari moliya institutlari (kredit uyushmalari) o'z faoliyatini boshladi

37. 2018-yil holatiga ko'ra, O'zbekistonda nechta erkin iqtisodiy zona faoliyat yuritmoqda?

- A) 8 ta B) 10 ta C) 12 ta D) 14 ta

38. O'zbekistonda 2018-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, aholisi 3 mln.dan oshgan hududlar qaysi javobda to'g'ri ko'rsatilgan?

- A) Farg'ona, Samarqand
B) Toshkent, Qashqadaryo
C) Andijon, Namangan
D) Surxondaryo, Farg'ona

39. O'zbekistonda nechanchi yil "Sihat-salomatlik yili" deb e'lon qilingan?

- A) 2000-yil B) 2004-yil
C) 2005-yil D) 2006-yil

40. 2006-yilda quyidagi qaysi jamg'arma mablag'lari hisobidan aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga, faxriylarning davolanish maskanlariga, "Saxovat" va "Muruvvat" uylariga dori-darmon vositalari yetkazib berilgan?

- A) "Sog'lom avlod uchun" B) "Nuroniy"
C) "Ekosan" D) "Fond Forum"

41. 2015-yilga kelib Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotiga ko'ra, O'zbekistonda tug'ilayotgan bolalarning necha foizi mutlaq sog'lom deya tan olingan?

- A) 89 foizi B) 92 foizi
C) 95 foizi D) 98 foizi

42. O'zbekistonda aholining o'rtacha umr ko'rish umumiy ko'rsatkichi 1990-yilda nechta yoshni tashkil etgan?

- A) 64 yosh B) 67 yosh
C) 69 yosh D) 71 yosh

43. O'zbekistonda 2009-2016-yillarda qishloq joylarda qancha shinam namunaviy uy-joy bunyod etilgan?

- A) 100 mingdan ortiq B) 70 mingga yaqin
D) 150 mingga yaqin D) 200 mingdan ortiq

44. Nechanchi yildan boshlab O'zbekistonda poytaxt va viloyatlarda uy-joyga ega bo'lmaganlar, harbiy xizmatchilar, yosh olimlar va ichki ishlar xodimlari uchun imtiyozli uy-joylar qurilib, egalari topshirilmoqda?

- A) 2015-yil B) 2016-yil
C) 2017-yil D) 2018-yil

45. O'zbekistonda 2002-yil fevraldan boshlab sug'urta tashkilotlari qancha muddatga daromad solig'idan ozod qilingan?

- A) bir yil B) uch yil C) besh yil D) to'rt yil

Jalol BOLTAYEV,
Urganch davlat universiteti talabasi, repetitor

32-VARIANT TESTLARINING JAVOBLARI

ONA TILI														
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	D	B	C	A	B	A	C	D	C	B	A	C	B	B
MATEMATIKA														
16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30
D	C	D	B	B	D	A	A	B	C	C	D	D	C	C
TARIX														
31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43	44	45
B	B	A	D	C	A	D	A	C	B	B	B	B	C	B

Izhor

Chegara bilmas onalik mehri...

Har yili mushugimiz bolalaydi, oy kuni yaqinlashishini bilgan ona mushuk qulay joy qidirishga tushadi, goh somonxonaga boradi, bo'lmaydi, qaytib kelib, yana alanglaydi. Ona-da, bolasini dunyoga keltirish uchun qulay joy qidiradi.

Bir kuni ishdan kelsam, mushugimiz yo'q. Keyin yumushlar bilan esimdand chiqibdi, kechga yotaman deb divanga yonboshlasam, yumshoq narsaga oyog'im tegdi, ha, demak, bolalabdi. Yarim kecha uyqum qochdi. Bitta yolg'iz mushuk bolalari uchun shuncha mashaqqat chekib, xavfsiz joy qidirsam-ya. Demak, onalik mehri hamma jonzotlarda bor ekan. Bolalik mehri ham bormikan-a?

Ikki yil avval amakimning xotini ikki bolasi bilan ketib qoldi, turmushi bo'lmaidi, bolalari baribir onasi bilan qolishni xohlashdi. Ona bolasiga faqat baxtni ravo ko'radi. Butun umri davomida onalik mehri ko'rmas, zor o'tayotganlar qancha, shukur, baxtimizga ota-onamiz yonimizda.

Bolaligim ko'p bolalar qatori ko'cha changitib, yer tepib o'tgan deb gapirsam sizni aldagan bo'laman, sababi bolalikdan otam juda qattiqqo'l, oilada doimiy bir tartib bo'lishi tarafdori bo'lgan, hozir ham otamning birgina qarashi kifoya, hamma o'z ishini bilib qilib ketaveradi, onam esa aks, meni erkalatgani-erkalatgan. Hozirgacha dadamga aytolmaydigan gaplarimni onam orqali aytamiz, dadam ham bunga o'rganib qolgan.

Onalar kasal bo'lmasin. Onamni aya deymen. Ayam doim onalarga dard bermasin deydi, nega Ollohu suygand bantalari dard beradi desam, yo'q qo'ysang-chi, deb koyib beradi. Keyin bilsam, onalar dard chekishdan ko'ra, bolalariga o'z qo'li bilan non, osh qilib berishni yaxshi ko'rarkan. Ona kasal

bo'lsa, bu ishlarni boshqasi qilishini xohlamas ekan, onamning gaplaridan bilib olganman.

Kunlardan bir kuni bexosdan onamning qo'li lat yeb, doktorga olib keldik, qo'li chiqqan ekan. Onamga hech qanday ish qildirmadik, "Anzirat xola, Abdullani kim uylantiradi?" deganday, "O'zimiz uylantiramiz" deb onamning hamma ishlarni birin-ketin qila boshladik. Onamning bir kunda qancha yumushni bir o'zi beminat qilishini boshimizdan kechirib bildik. Akam sigir sog'di. Men esa onamning oldiga surpa, tog'ora, un va xamir uchun kerakli narsalarni olib keldim. O'rgatib turing, xamir qilaman dedim, onam kulib yubordi, so'ng jiddiylashib o'rgata boshladi. Yarim soat deganda xamir onam aytgan me'yorga keldi. Shu kuni ona mehnatining hech qanday qiyosi bo'lmasligiga yana bir bor amin bo'ldim.

Onalar haqida qancha-qancha she'rlar, qo'shiqlar yaratilmagan. Hammasida uning fidokorligi, daryo qalbi

haqida kuylanadi. O'zim shoir bo'lganim uchun do'stlar sira qo'ymadi tog'ga boramiz deb, mayli deb bordim, endi ijod ahli bunday joylarda rosa ilhom keladi:

*Yaproqlarga cho'milgan yoshlik
Onalarimga qaytsam qaniydi,
Onam yopgan issiq kulchani
Ko'zlarimga surtsam qaniydi...*

Onam doim men uchun kulcha yopadi, katta bo'lsam ham menga atalgan kulcha sevimli tandirda yopiladi. Men balandparvoz gaplarni bilmayman. O'qishga tayyorlanib yurgan paytlarim, haftada bir marta uyga kelardim. Shunda onam qaytishimga bir tandir non yopib, sumkamga solib qo'yaverardi. Nima qilassiz ovora bo'lib, o'sha yerdan pulga sotib olaveramiz desam ham, qo'ymasdi. Sheriklarim ham onamning nonlarini yaxshi ko'rib qolgan edi, ona yopgan non boshqacha-da...

Jamoliddin POLVONOV,
Beshariq tumanidagi
45-maktab yoshlar
yetakchisi, ijodkor

Sovuq qishning zahri tugab, asta-sekin yarlardan unib chiqayotgan o't-o'lanlar, daraxt shoxlarini yuvib yerga chak-chak tomib turgan yomg'ir tomchilari, ariqlardan oqayotgan suvning jim-jimiri, qorlar erimasdan turib unib chiqqan shoshqaloq boychechaklar — BAHOR!

Nazira bomdod namozini o'qib bo'lgach, sigir sog'ish uchun og'ilxonaga bordi. Ichkariga kirishi bilan loy yopishdi. So'ngra oyog'ini qoqib-qoqib qo'lidagi chelagini og'ilxonaning shiftida osilib turgan simga ilib qo'ydi (bo'lmasa o'yinqaroq buzoqcha shataloq otib chelagini ag'darib ketadi-da). Keyin buzoqning ipini olib, uni bog'lash uchun sekingina yoniga bordi. Buzoqcha egasini payqab qoldi shekilli, xuddi onasining sutini tortib olishini bilgandek, ephillik bilan undan qochib qolmoqchi bo'ldi. Nazira uning o'ng qulog'idan mahkam ushlab, qo'lidagi ipga buzoqchani bog'ladi va xuddi u tushunadigandek buzoq bilan gaplasha boshladi:

— Sen jonivorgina sira ham onangga tortmading-a. Onang tepsa tebranmaydigan jonivor. Yog'liqqina yarim chelak sut beradi. Senga o'xshab qizg'anchiq emas.

Naziraning bu gaplari buzog'iga yoqmadi shekilli, og'zidan ko'pigi oqib, ingichka ovozi bilan "mo'-o'-o" deb qo'ydi.

Shu payt Naziraning qulog'iga erining baqirgan ovozi eshildi:

— Tur-ey joyingdan, anovining ovozi o'chir. Senlarni dastingdan tinchlik bormi o'zi bu uyda?!

— Xo'p, dada, hozir, — dedi Bibisora yig'lamsiragan ovozda.

— Anovi ahmoq oying qani?!

— Oyim... oyim ahmoq emas, dada.

— Qachondan beri otaga gap qaytaradigan bo'lib qolding, tiling kesilgur? Ha-a, bu gaplarni senga oyijoning o'rgatgandir-da!

— ....

— Gapir, tilingni yutganmisan?

— Nimaga unday deysiz, dada? Oyim o'rgatmadi bu gaplarni, o'rgatmaydi ham.

Bibisora yoshgina qalbidagi bor dard-u hasratini bugun tiliga chiqardi, bor alamini otasidan oldi. U uyida bo'ladigan har kungi janjallardan bezib qolgan. Esini tanibdiki, biror marta otasiga tik qaramasdi. Ammo negadir bugun unga otasining aytgan gaplari shu qadar amalmi tuyuldi, har bir aytgan so'zini padarining ko'zlariga boqib so'zldi.

— Nega, dada? Nimaga bizni bunchalar yomon ko'rasiz? Singillaring bilan mening aybimiz qiz bo'lib tug'ilganimizmi? Onam bechora har kuni ichib kelib, kaltaklasangiz ham biz uchun chidab yashayapti. Xudo sizga o'g'il farzand... — dedi-yu tushgan tarsakidan yerga yiqildi. Ostonada qo'liga sut sog'ilgan chelakni ushlab turgan Nazira uni shu yerga qo'yib, Bibisorani bag'riga bosdi. So'ng eriga yuzlanib:

— Urmang ularni! Mayli, meni uring, so'king, teping, lekin sizdan iltimos, bolalarga qo'lingizni tekkizmang. Nazira bu gaplarni go'yoki begonaga aytayotgandek bo'ldi.

— O'v-v, menga qara, — deb xotining jag'idan mahkam ushladi. —

Nazira

Agar seni, manavi tekinxo'rlaringni yana shu yerda.... — dedi-yu uyog'ini gapirmasdan bo'sag'ada turgan yarim chelak sutni bir tepib ag'darib, tashqariga chiqib ketdi.

Nazira Bibisoraning, keyin o'zining ko'zidagi yoshni artib, beshikdagi singlisini tebratib o'tirgan Layloning yoniga bordi. Uning boshini siladi va peshonasidan o'pib qo'ydi. So'ng endigina besh oylik bo'lgan qizalog'i Sabrinani ovqatlanirish uchun beshikning yopinchig'ini ko'tardi-yu qo'rqqanidan baqirib yubordi:

— Bola-am, qizalog'im, senga nima bo'ldi! Meni qo'rqitma, jon qizim! — deb tezda Sabrinani beshikdan yecha boshladi. Xuddi shu payt darvozaning eshigini ochgan Akmal xotining ovozi eshitib, joyida to'xtab qoldi. "Yana nimani boshladi ekan bular. Hoy-nahoy kichkinasining kasali tutib qolgandirda. Jonga tegdi-ku. Yana shunga pul sarflash kerak. Qachon qutulaman bulardan, qachon?", degan fikrlar o'tdi uning xayolidan.

— Borey, bilganlaringni qilmaysanmi. Senlarga qachongacha chidayman, — deya darvozadan chiqmoqchi edi, xotining dod-voyi kuchaygach, orqasiga qaytdi. Sekin-sekin yurib borib, zinadan ohista chiqdi. Eshikni ochib, ichkariga kirishi bilan xotining qo'lidagi jajjigina Sabrinaning ahvolidan qo'rqib ketdi. Uning qorachadan kelgan yuzchalari shu qadar sarg'ayib ketgan, onasining qo'liga jonsizmi yoki hushsizmi yotardi. Akmal eshikka suyanganicha qizining tug'ilishini intiqlik bilan kutgan damlarini esladi.

Nazira Sabrinaga homilador bo'lgan payt ich-ichidan quvongan, ikki qizidan keyin o'g'il tug'iladi deb o'ylagan edi. Homilasi uch oylik bo'lganda avvaliga biroz tobi qochdi. Kechga yaqin uning ahvoli battar og'irlashib qoldi. Akmal-zudlik bilan tez yordam chaqirib, uni kasalxonaga olib bordi. Shifokorlar Nazirani tekshirib bo'lishgach Akmalga:

— Xavotir olmang. Bo'lajak qizingiz ham, xotiningiz ham yaxshi. Faqat bundan so'ng og'ir narsalarni ko'tarmasin. Uni ehtiyot qiling, — deyishdi.

Akmal doktorga qarab:

— Qiz deysizmi? — deb so'radi.

— Ha, Xudo xohlarsa qizli bo'lasiz.

— "Qizli bo'lasiz". Akmalga bu gap shunchalar sovuq eshiltidiki, kasalxonadan qanday qilib chiqib ketganini ham sezmedi. Tashqariga chiqqach, "yana qizmi?" degan savolni o'ziga berdi. Tarvuzi qo'ltig'idan tushib, ayni damda palatada yotgan xotini ham, tug'ilajak qizini ham eslashni xohlamasdi. Bor orzu-umidlari puchga chiqdi.

Keyin esa sal nariroqdagi restoranga bordi. Eng chekkadagi stolga borib o'tirgach, ofitsiantni chaqirdi:

— Menga eng o'tkiridan bir shisha olib kel.

— Yana biror narsa kerakmi?

— Ha, xuddi shunisidan yana bir shisha keltir.

— Hozir, besh daqiqa.

O'sha kuni Akmal bor alamini ichkilikdan oldi. Ichidagi dardini u bilan baham ko'rди. Avvaliga ora-sirada ichib kelardi. Keyinchalik esa odatiga aylandi. Bu ham yetmaganday homilador xotini bolalarining yonida ayamay do'pposlar, qizlarini ham arzimagan sabablilar bilan urishadigan bo'lib qoldi. Albatta, bu janjallar Naziraning tug'ilajak farzandiga salbiy ta'sir ko'rsatdi. Sabrina 8 oylik bo'lishiga ozgina qolganda vaqtidan oldin tug'ildi. U judayam nimjon, tez-tez kasal bo'lardi. Shu-shu ularning oilasida bechora qiz dunyoga kelgandan so'ng Akmalning qilayotgan urush-janjallari ortdiki, kamaymadi.

Kecha kechqurun Sabrinaning isitmasi ko'tarilib ketdi. Bola bechora kechasi bilan tinmay yig'ladi. Onasi uni ovutish uchun goh sut berar, goh beshikdan yechib olib qo'lida silkitar, yana beshikka solib alla aytardi. Eriga aytay desa, hozir hech narsani sezmaydi, bo'kib ichgan. Nihoyat qizalog'ining isitmasi tushgandek bo'ldi. Tong otishiga 2 soat qolganda uyquga ketdi...

Ayni payt Nazira ham, Akmal ham bo'lib o'tgan voqealarni eslar ekan Nazira hozir hech narsani sezmas, faqat qizining mittigina jonsiz tanasini bag'rida mahkam tutib turardi. U ostonada turgan eriga Sabrinaning qotiliga qaraganday shunday vajohat bilan qaradiki, Akmal beozorgina xotini hali hech qachon bu ahvolda ko'rman edi. U xotinidan ko'zlarini olib qochdi-yu, tez yordam chaqirish uchun tashqariga chiqib ketdi. Ammo endi kech edi. Afsuski, Sabrinaning hali dunyoni ko'rishga, undagi oq-u qorani ajratishga ulgurmagan mittigina yurakchasi allaqachon to'xtab bo'lgandi.

Tushga yaqin ularning hovlisiga qo'ni-qo'shni, qarindosh-urug'lari yig'ildi. Qabristondagi qablarning yonida yana bir kichkinagina qabr paydo bo'ldi...

Nazira chidolmadi. Bu uning har bir burchagidan Sabrinaning yig'isi eshilib, unga sira tinchlik bermadi. Keyin Bibisora va Layloni olib, uzoq-uzoqlarga yo'l oldi. Uni oldinda qanday sinovlar yoki baxtli kunlar kutib turganini o'zi ham bilmasdi. Nazira erining bergan azoblarini, ko'rgan qiynchiliklarini unutish uchun ham bu yarlardan uzoqroqqa ketdi.

Akmal esa hamon to'rt devor orasida bitta-yu bitta sirdoshi bo'lib qolgan shisha bilan birga. U ko'chalarga chiqmaydigan, odamlar bilan gaplashmaydigan, ko'rgan odam undan jirkandigan va achinadigan ahvolga tushib qolgandi.

Hovlida onasining sutidan to'ygan buzoqcha, shamol uchirib darvozaning oldiga olib borib tashlagan chelakka qarab "mo'-o'-o" deb qo'ydi...

Zulxumor MUSTAFOYEVA,
Nurobod tumanidagi
15-maktabning
10-sinf o'quvchisi

Sabr qilgin

*Og'ir tashvish tushsa boshingga,
G'amlar og'u solsa oshingga,
G'alamislar tegsa g'ashingga,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

*Do'st-u yoring tashlab ketganda,
Goho haq so'z boshga yetganda,
Ta'qdir og'ir qismat bitganda,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

*Dard og'ritsa shirin joningni,
Alam ko'pirtirsa qoningni,
Hech kim olmasa gar yoningni,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

*Hasad uvol qilsa so'zlaring,
Qayg'u egallasa yuzlaring,
Namlanganda xumor ko'zlaring,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

*Tushkun xayol qamrab olganda,
Aqling hayron, ojiz qolganda,
Savollardan o'yga tolganda,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

*Sabr - g'amdan qutulish yo'ling,
Sabr ila sukutda tiling,
Bardosh tilab duoda qo'ling,
Sabr qilgin, bari o'tadi!*

Til

*Qo'sh qafaslar ichra tursa ham,
Sayragaydir bu suyaksiz til.
Yomon so'zlar gohi-gohida,
Ozoridan og'rigaydir dil.*

*Shuning uchun tilning yo'lini,
Ikki soqchi to'sib turadi.
Agar ular yo'lin to'smasa,
Inson tili bilan yuradi.*

*Tanning jarohati bitsa ham,
Dil yarasi aslo bitmaydi.
Qancha uzoq yillar o'tsa ham,
Ko'nglingizdan aslo ketmaydi.*

*Duo, kalom yangrasin tildan,
Yaxshi so'zlar aytilgay dildan.
E'tiborli bo'ling har so'zga,
Boshga balo ham kelgay tildan.*

*Tilda doim bo'lsin shirin so'z,
Yuraklardan chiqsin har kalom.
Kattami u kichik, barchaga
Tilgizdan yangrasin Salom.*

Saodat QURBONOVA,
Nishon tumanidagi
18-maktab o'qituvchisi

Talqin

Xil'atin to aylamish jonon qizil, sorig', yashil – rangdagi ramziyliklar

Navoiy ijodi insonni yuksaklikka ko'taradi, muhabbatga chorlaydi. Shu ma'noda Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomchilik va dizayn instituti talabarlari Navoiyni kengroq o'rganish uchun joriy yildan boshlab O'zbek adabiyoti tarixi fani qo'yildi. Bu bo'lg'usi rassomlarimiz ijodiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi tayin.

She'riy san'at bilan rangtasvir uyg'unligi Navoiy asarlarida serob. Jumladan, uning g'azallarida qora rang ko'p uchraydi:

*Mening baxtim yuzi g'am kojidin ul kun qaro bo'ldi,
Ki ko'nglim ul ko'zi-qoshi qarog'a muftalo bo'ldi.*

Baytdagi g'amdan kunning qora bo'lishi muholag'a qilingan bo'lsa-da "qora kun"ni birikma shaklida qarasaq, o'sha oshiqlik balosidan yetgan g'am ramzini ifodalab kelyapti.

*Bu toza tugankim g'amidin ko'nglim arodur,
Ko'nglim qushi g'am dashti aro bag'ri qarodur.*

Yoki

*Ro'zg'orim qildi mazlum ohining dudi qaro,
Ko'rma zolim xilvatining ko'rgasin sanjolar.*

Mazkur baytdagi "qaro" sifatlovchisi g'am-u sitamning umumlashma ramziy obrazidir. Yoqubjon Is'hoqov e'tirof etganiday, ta'rif-u tavsif xarakteridagi g'azallarining bir guruhida vasf bilan kechinma yonma-yon boradi. Bunday she'rlerde ramziylik kuchli bo'lib, ma'shuqa libosining rangi she'rda shu rang bilan bog'liq kayfiyat tug'diradi. Masalan, Navoiyning ilk lirikasidagi quyidagi baytga diqqat qiling:

*Qaro dastor to chirmadi mohim,
Boshimg'a chirmanibdur dudi ohim.*

Yoki shoirning yigitlik davridagi yozgan quyidagi baytiga e'tibor bering:

*Ne tong sarig' yuzunda ashki rangin,
Ki kiymish sabzi tax ul sabzi shirin.*

Keksalik davrida esa kechinmalar turfaligi sabab rang bilan bog'liq ramziylik kuchayganligini ko'rish mumkin:

*Xil'atin to aylamish jonon qizil, sorig', yashil,
Shu'layi ohim chiqar har yon qizil, sorig', yashil.*

So'nggi baytdagi ranglar ramziyligi xususida Yoqubjon Is'hoqov ma'shuqa libosining rangi she'rda shu rang bilan bog'liq kayfiyat tug'dirishini e'tirof etgan bo'lsa, Jamol Kamol uni "haqiqat manzarasi" deb talqin qiladi.

Navoiy devonida har bir rangga doir bir necha g'azal mavjud bo'lib, qo'llanish usuliga ko'ra Y.Is'hoqov ularni uchta guruhga bo'ladi:

1. Muayyan bir holatni bo'rttirib tasvirlash uchun. Bunda asar qahramoni kechinmalarini to'g'ridan-to'g'ri turli poetik vositalar orqali bayon qilib, g'azalda tasvir boshdan oxir bir rangga bog'liq holda boradi. Masalan:

*Tiflar toshini jismim qildi sartosar qaro,
Bo'ldi savdog'a savdoyi a'zam ondin har qaro.*

2. Bir qator g'azallar real voqeelikda yaratilgan, ularda manzarali tasvir asosiy o'rin egallaydi, ammo she'rdagi ranglar ramziylik kasb etadi:

*Har xazon bargi erur zoriki dahr ozoridin,
Sarg'ayib mendek tunlar ayru sihi qad yoridin.*

3. Boshqa guruh g'azallarda esa ma'shuqa g'azal boshidanoq biror rangdagi libosda namoyon bo'ladi va har bir rang ramziy ravishda lirik qahramonning ma'sum holatini ifodalaydi:

*Qaro dastor to chirmadi mohim,
Boshimg'a chirmashib dudi ohim.
Ancha hamrang o'lay deb motamimen,
Qarorg'on ro'zg'orim bor guvohim...
Ko'zimdir tiyra ya'ni, ey Navoiy,
Qaro, ko'k ketdi motam ichra mohim.*

Alisher Navoiy XV–XVII asrlar o'zbek lirikasida keng qo'llanilgan va asosan xalqning e'tiqodi-yu tasavvuriga asoslangan rang bilan bog'liq ramzlarga ko'proq murojaat etgan. Navoiydan so'ng bu an'ana Bobur, Mashrab, Gulxaniy, Maxmur, Uvaysiy, Nodira, Muqimiy, Furqat kabi shoirlar ijodida izchil davom ettirildi.

Nasiba JUMATOVA,
filologiya fanlari nomzodi,
MRDI "O'zbek va xorijiy tillar" kafedrasida o'qituvchisi

Shukurov Akobirxon Ibdullo o'g'lining 02.00.05 — Sellyuloza va sellyuloza-qog'oz ishlab chiqarish kimyosi va texnologiyasi (texnika fanlari) ixtisosligi bo'yicha "Dorivor ko'z plyonkalari: olinishi, tuzilishi, xususiyati va ishlab chiqarish texnologiyasi" mavzusidagi (texnika fanlari bo'yicha) falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasining himoyasi Polimerlar kimyosi va fizikasi instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSs.02/30.12.2019.K/FM/T.36.01 raqamli ilmiy kengashning 2021-yil 4-iyun kuni soat 14:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.
Manzil: 100128, Toshkent shahri, Abdulla Qodiriy ko'chasi, 7-"b" uy.
Tel/faks: (71) 241-85-94, 241-26-61; e-mail: polymer@academy.uz

Pulato Abrorjon Masutovichning 23.00.02 — Siyosiy institutlar, jarayonlar va texnologiyalar ixtisosligi bo'yicha "Diniylikning siyosiylashuvi va uning ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga ta'siri" mavzusidagi (siyosiy fanlar bo'yicha) falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasining himoyasi O'zbekiston Milliy universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.12.2019.Ss.01.08 raqamli ilmiy kengashning 2021-yil 9-iyun kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.
Manzil: 100174; Toshkent shahri, Universitet ko'chasi, 4-uy.
Tel/faks: (71) 246-54-17; e-mail: devonxona@nuu.uz

Niyazova Naima Abdullajonovnaning 13.00.05 — Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi ixtisosligi bo'yicha "Integratsiyalashgan axborot-ta'lim muhitida bo'lajak kasb ta'limi o'qituvchilarini pedagogik faoliyatga tayyorlash metodikasini takomillashtirish" mavzusidagi (pedagogika fanlari bo'yicha) falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasining himoyasi Pedagogik innovatsiyalar, kasb-hunar ta'limi boshqaruv hamda pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSs.03/30.12.2019.Ped.48.01 raqamli ilmiy kengashning 2021-yil 9-iyun kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.
Manzil: 100095, Toshkent shahri, Olmazor tumani, Ziyo ko'chasi, 76-uy.
Tel/faks: (71) 246-92-17, 246-90-37; e-mail: pedagoginnovatsiyalar@edu.uz

Norqulov Bahodir Musulmanovichning 05.09.07 — Gidravlika va muhandislik gidrologiyasi ixtisosligi bo'yicha "Suv tashlash inshootlarida oqim energiyasini so'ndirish usullari" mavzusidagi (texnika fanlari bo'yicha) falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasining himoyasi Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.12.2019.T.10.02 raqamli ilmiy kengashning 2021-yil 11-iyun kuni soat 14:00 dagi onlayn (masofaviy) majlisida bo'lib o'tadi.
Manzil: 100000, Toshkent shahri, Mirzo Ulug'bek tumani, Qori Niyoziy ko'chasi, 39-uy.
Tel/faks: (71) 237-22-09; 237-38-79; e-mail: admin@tiame.uz

Bayreva Almagul Qurbanovnaning 23.00.02 — Siyosiy institutlar, jarayonlar va texnologiyalar ixtisosligi bo'yicha "Jamiyat taraqqiyotini ta'minlashda vakillik hokimiyati va fuqarolik jamiyati institutlarining samarali hamkorlik mexanizmlarini takomillashtirish" mavzusidagi (siyosiy fanlar bo'yicha) fan doktori (DSc) dissertatsiyasining himoyasi O'zbekiston Milliy universiteti huzuridagi ilmiy darajalar beruvchi DSc.03/30.12.2019.Ss.01.08 raqamli ilmiy kengashning 2021-yil 9-iyun kuni soat 10:00 dagi majlisida bo'lib o'tadi.
Manzil: 100174; Toshkent shahri, Universitet ko'chasi, 4-uy. O'zbekiston Milliy universiteti, Ijtimoiy fanlar fakulteti 511-xonada o'tkaziladi.
Tel/faks: (71) 246-54-17; e-mail: devonxona@nuu.uz

O'zbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti tomonidan Davlat attestatsiya komissiyasining 2017-yil iyun oyidagi qaroriga asosan Sattarov Qahhor Nye'matjonovichga berilgan V № 903251 raqamli diplom va uning ilovasi yo'qolgani sababli

BEKOR QILINADI.

Surxondaryo viloyati Termiz tumanidagi Xalqobod pedagogik ijtimoiy kasb-hunar kolleji tomonidan Davlat attestatsiya komissiyasining 2010-yil 14-iyundagi qaroriga asosan Sharapova Aqila Xalil qiziga berilgan K № 0095420 raqamli diplom va uning ilovasi yo'qolgani sababli

BEKOR QILINADI.

O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi huzuridagi Xalq ta'limi sohasida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish markazi faoliyati

TUGATILADI.

Da'vo va arizalar Toshkent shahri, Yunusobod tumani, 13-mavze, 49- "b" uy manzilida e'lon chop etilgan kundan boshlab bir oy ichida qabul qilinadi.

**Murojaat uchun telefonlar:
(71) 202-13-93, 223-16-31.**

Bolalik hayitlari

Boshqalarning enasini bilmayman, lekin mening enam hayitni boshqacha kutib olardi. Biror hayitda biz – o'g'il-u qizlarga bir xil satindan ko'ylak tikishni boshlar, bunday payt tikuv mashinamiz ayvonda g'irillagan g'irillagan edi. Enam barcha tikishlarini tamomlab, keyin aka-ukalarimga yashil shoyidan tikilgan belbog'ni kashtalamoqqa tutinardi. Ipaklar saqlanadigan kichkinagina kadicha yonida, ertalabdan kechgacha ish bilan mashg'ul bo'lardi.

Menga enam tikkan chit ko'ylaklarim juda yoqardi. Ular hech qachon katta ham, kichik ham kelmagan. Boshqalar ham nazarimda shunday fikrda edi. Buni hayit kuni opa-singillarim, aka-ukalarimning ko'zlaridagi chaqindan anglardim. Hamma shodumon edi.

Hayit oldidan hovlimiz yanada yashnab ketardi. Hovlining har bir qarich yeri qirtirishlab tozalani, qozonlar kuydirilib, chovgumlar qumda yaraqlatilar, ro'zg'ordagi choynak-piyola-yu kosa-tovoqlar kullab tozalana, oppoq qorday qilib dor-dor kir yuvilar edi. U paytlar qishloqqa elektr kelmagan, shundan ham enam olovdoniga cho'g' solib qizdiriladigan zil-zambil temir dazmolimizda ertalabdan-kechgacha dazmol bosardi.

Faqat otamning kiyimlarini dazmolash boshqacharoq bo'lardi. Uning qorday oppoq ukraincha shohi ko'ylaklari, kostyum-shimlarini maktab yonida yashaydigan Esirgap aka dazmollardi. U paytlar hozirgiday kiyimligich yo'q ekanni, dazmollangan kiyimlarni Esirgap aka o'ng qo'lga tashlab, ustiga doka yopib olib kelar, yo'lda-yuzda uchragan odam ko'rishay desa:

– Qoch, qoch, Omon akamning kiyimiga chang tushadi, – deb ehtiyotlab keltirar, bu kiyimlar hamisha ohori to'kilmay tayyor turardi.

Qotma bo'lsa-da, odamlar hayiqadigan otam qordek oppoq liboslar, yaltillagan kostyum-shimlarini kiyib bizni Alimardon bobomnikiga yetaklardi. Tog'dan keltirilgan asal, yong'oq-mayiz, Payshanbaning parvardasi, uvizday sap-sariq novvot solingan tugunni qo'lda ko'tarib olardik.

Enam pishirib bergan yeguliklarni ko'rgan bobom:

– Qo'li dard ko'rmasin-da bolamning, qo'shsha qarigin-da ulim, – deb otamni duo qilar, enamni alqardi.

Bizning qishloq – Badaxshonda hayit kunlari juda chiroyli udumlar amalga oshiriladi. Yo To'rtog'ayni, yo Loyqa, yo Madaniyat, yo Qo'tonboy qishloqlari tarafdin oq ot mingan, tizzasiga jajji sandiq qo'yib olgan, yangi olacha chopon kiygan suvoriylar ko'rinib qoldi. Otiqlarning kayfiyati a'lo, ermakka xirgoyi qilar, yon-atrofga tabassum bilan boqar edilar. Ular fотиha

qilingan qizlarga hayitlik olib kelishyapti. Sandiqcha ichida kunjut, soch, rangli holva, Payshanba parvardasi, o'sma, xina, turli munchoqlar, oq shohi ro'mol bo'lardi. Qishloqning qora-qura bolakaylari suvoriylarning ortidan qiyqirib yugurishar, ular esa kulgancha bizga qarab qamchilarini silki qo'yishardi. Ammo bu bolakaylar suvoriyning ortidan fотиha qilingan qiz yashaydigan xonadongacha ergashib kelishardi. Qizning onasi ularga ham hayitlikdan berganidan so'nggina uy-uylariga tarqab ketishardi.

Jiyaniga hayitlik kelishini bilgan amma-xolalar, yanga-yu chechalar erta sahardan to'planishar, pishir-kuydir, shodu-xurramlik kechgacha davom etardi. Bunday kunlari bo'lajak kelin hali tong otmasdan qayergadir, biror-bir dugonasinikiga g'oyib bo'lar, otasi, aka-ukalarining ko'ziga ko'rinishdan uyalar edi. O'sha kuni bu uydagi qaqir-ququr xursandchilikka u guvoh bo'lmas, buni qattiq uyat sanashar edi. Qiz hayitlik olib kelgan suvoriy ketib, qarindosh-urug'lar tarqalib, dasturxonlar yig'ilib, qosh qoraygachgina hovliga imyanib, hech kimga ko'rinmay xuddi gunohkorday kirib kelar va otasi, aka-ukalaridan berkingancha ichkari xonaga kirib ketardi.

Hayit kuni turli ajoyib marosimlar ham bo'lib o'tardi. Yangi tug'ilgan chaqaloqlarning qorin sochiga ham aynan hayit kuni duk urilardi.

Bizning qishloqda odat bo'lgan "Duk urdi" marosimining o'z tartib-taomili bor. Soch olinayotgan paytda oqsoqolning yelkasiga go'dakning momosi oq surp tashlaydi. Duk uruvchi bolakayning qorin sochidan bir tutamini yaxshi niyatlar aytib olib qo'yadi.

– Bismillohir rahmonir rohiym, polvon bo'sin, uloqchi bo'sin, umri uzoq bo'sin, ota-onali bo'sin, nevara-chevarali bo'sin...

Enam oilamizning har bir a'zosining qorin sochini ana shu taomil bo'yicha oldirtirgan, nevaralarga nisbatan ham bu udum qo'llanardi. Bola serfarzand bo'lsin, degan niyatda qorin sochi mevali daraxt tagiga ko'milar, enam bu joyning tozaligiga alohida e'tibor bilan qarardilar.

– Bu daraxtning oldiga har narsa tashlamanglar, – deb qo'yardi bizga.

Esimda, Oyimgul singlimning "Duk urdi" marosimiga uyimizda yaxshigina tayyorgarlik ko'rilgan. Qishloqimizdagi Ibodullaxon eshonga singlimning qorin sochini oldirishni otam bilan bamaslahat hal qilishgan. O'sha kuni bo'g'irsoqlar, non-u patirlar, qush tili pishirilgan. Yana bitta bolasining yaxshi kuniidan suyungan enam shirigina bo'lib turgan singlimni osmonga otib kishkala qo'shiqlar aytgani hech xotiramdan ko'tarilmaydi:

*Kishkala enam, kishkala...
Qarchig'ayding bolasi,
Ichidadir olasi.
Shu bolam esana bo'lsa,
So'raba kelar xolasi.*

Singilcham erkalovga javoban qiyqiradi. Enam uni har osmonga otib suyuganda shirindan-shirin tovush chiqaradi.

*Kishkala enam, kishkala...
Onovi boqqa kelibdi,
Qaldirg'ochding galasi.
Shu bolamdi eslasin,
Yaxshi-ya, jomon-a bo'las.*

Men, ukam Shermat enamni qizg'ani satin ko'ylaklari etagidan tortqilaymiz. Enam bizga shunday chiroyli kulib qo'yadi-da, yana singlimni erkalashda davom etadi:

*Kishkala enam, kishkala...
Peshonasi jorqillab,
Esana bo'sin og'asi.
Jelkasida beshik bilan,
Kiriba kelar tog'asi.*

Oyimgulcha entikadi. Uning zavqqa to'la ko'zleri qisilib ketadi. Biz enamning bilaklariga osilamiz. Yana bizga juda chiroyli tabassum hadya etadi enam.

*Kishkala enam, kishkala...
Shu bolamdi suyaydi,
Tovdana balana otasi.
Zar kovusha, zar ko'ylak,
Oliba kelar otasi.*

Enam har otib suyuganda quvonchdan qiyqirgan singlim. Uning sarg'ish ko'zchalari yumilib-yumilib ketardi.

*Kishkala enam, kishkala...
Shu bolamga sadaqa,
Mehrganaming hammasi.
Oppoqa tonglar otguncha,
Ertaga aytar momosi.*

Singlimning lablari yoyilganda harhar joydan oqarib chiqayotgan tishchalari ko'rinib ketar, u quvonch va qo'rquvdan enamni mahkam quchoqlab olgan qiyqirardi.

*Kishkala enam, kishkala...
Bolog'anamdi asraydi,
Ko'pdinga ko'lday duvasi.
Qorin moylarga opkelar,
Qirdana balana buvasi.*

Biz:

– Ha, Oyimgulcha, – deb erkakasak, singlim kulgu, zavq yoyilib ketgan yuzchalarni bizga burgancha qiqirlardi.

*Kishkala enam, kishkala...
Jo'ng'ichqaning ichida,
Bedanalar sayraydi.
To'rt tomoni qo'rshovli,
Bolog'anam jayraydi.
Kishkala enam, kishkala...
Ha, bolag'anamdan...*

Enamning aytimlaridan singlimning ana shu yashnagan chehrasini eslash hali hamon yuragimga zavq beradi. Ehtimol, men singlimni ana shu go'zal xotiralar uchun ham hammadan ko'proq suyarman. Olti bolali, nevarali bo'lsa ham undan xavotirlanishim, ehtimol shundandir. Singlimga bu mehri bolaligim hayitlari, aniqrog'i enamning hayit aytimlari-yu kishkala qo'shiqlari olib kirgan bo'lsa ham ajabmas.

Guljahon MARDONOVA,
O'zbekiston jurnalistlar
uyushmasi a'zosi

Marifat

TA'SIS ETUVCHILAR:

O'zbekiston Xalq ta'limi vazirligi,

O'zbekiston Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi,

O'zbekiston Ta'lim va fan xodimlari kasaba

uyushmasi Respublika kengashi.

Bosh muharrir: Husan NISHONOV

Gazeta O'zbekiston Matbuot va axborot agentligida
2006-yil 22-dekabrda 0067-raqam bilan ro'yxatga olingan.
Indeks: 149, 150. V-4680. Tiraj 9877.
Hajmi 4 bosma taboq. Ofset usulida bosilgan,
qog'oz bichimi A-3. Bahosi sotuvda erkin narxda.

TELEFONLAR:

qabulxona — (71) 233-50-55;
kotihiyat — (71) 233-99-15;
reklama va marketing bo'limi —
(71) 233-42-92 (faks), (71) 233-56-00.

"Ma'rifat" dan materiallarni ko'chirib bosish tahririyat ruxsati bilan amalga oshirilishi shart.

Tahririyatga kelgan qo'lyozmalar taqri qilinmaydi va muallifga qaytarilmaydi.

Gazeta haftaning chorshanba kuni chiqadi.

"O'zbekiston" nashriyot-matbaa ijodiy uyda chop etildi.
Korxonalar manzili: Toshkent shahri, Alisher Navoiy ko'chasi, 30-uy.

O'ZA yakuni — 21.30 Topshirildi — 22.40

1 2 3 4 5 6

MANZILIMIZ:

100083, Toshkent shahri,
Matbuotchilar ko'chasi, 32-uy,
Web-site: www.marifat.uz

Dizaynerlar: Malohat Toshova, Faxriddin Rahimov.
Navbatchi muharrir: Dilafroz Abdurajabova.
Navbatchi: Faxriddin Rahimov.